

S e š i t 11

P R E H I S T O R I E N A P L N Ě N Í Ú M L U V Y

V K R I S T - S T A R Ý Z Á K O N

Ú v o d

Dějiny jako hra slepé náhody, dějiny jako neodvratné odvíjení světového zákona, dějiny jako odměňující nebo ms tíví Boží soud; bylo a je mnoho způsobů, jak lidé prožívali své vlastní dějiny.

Ze všech způsobů chápání vyniká jedno, o němž má bý řeč v tomto sešitě; způsob, jak chápal své dějiny národ izraelský. Izraeli nevládla v jeho dějinách slepá náhoda nebo slepý zákon, nýbrž Jahve - Bůh Izraele. Byl "otec", "pán", "Spojenec", "Manžel" tohoto národa, hlásil se k němu a nenechal ho padnout, i když mu národ nebyl věrný. Miloval jej a nezahořkl, ani když národ běhal za jinými božstvy, i když ho v přísném soudu musel k sobě přivádět zpět.

Velkým dokladem takového zážitku vlastních dějin jsou svaté knihy Izraele, jež my křesťané dnes nazýváme starým zákonem. Neboť my křesťané víme; vše, co se tehdy událo, směřovalo ke Kristu, k novému zákonu, k onomu období dějin, v němž se chtěl Bůh spojit s novým národem, v němž chtěl Bůh darovat lidem novou lásku a novou spásu; lásku a spásu svého Syna, který s lidmi prožíval a ještě prožívá jejich dějiny.

Tento sešit se ptá na "prehistorii" spásy, na dějiny Izraele. Zkoumá původní zprávy, z nichž je známe. provází nás dějinami, v nichž Izrael poznal svého Boha. A chtěl by objasnit, jak to vše ukazovalo, spělo k tomu, jenž konečně přišel a o starém zákoně a o sobě samém řekl: "Dnes se naplnilo to písmo, které jste na vlastní uši slyšeli." /Lk 4,21/

po vnější stránce se liší tento sešit od předcházejících; je doprovázen mapami a soudobým obrazovým materiálem. Bude tím snad jasnější, že to, co my nazýváme naší spásou, není ideologie bez místa a času, nýbrž dějiny Boží s lidmi, jež možno prožít na tomto světě.

O b s a h

1. S t a r á s m l o u v a j a k o p r e h i s t o r i e
N o v é s m l o u v y
 - 1.1 P o z n á n í k r i s t a c í r k v í
 - 1.2 P o z n á n í k r i s t a s k r z e s t a r ý z á k o n
 - 1.21 Starý a Nový zákon; slib a naplnění
 - 1.22 Starý a Nový zákon; nedělitelná jednota
 - 1.3 C e s t a k p o z n á n í s t a r é h o z á k o n a
2. S m l o u v a a j e j í p r a m e n y
 - 2.1 B i b l e a k á n o n
 - 2.11 Bible jako sbírka jednotlivých spisů
 - 2.12 Kánon Židů z palestiny
 - 2.13 Kánon Židů v diaspoře
 - 2.14 Kánon křesťanů
 - 2.2 S t a r ý a n o v ý z á k o n - s t a r á a n o v á s m l o u v a
 - 2.21 Pojem "zákon" /Testament - odkaz/
 - 2.22 Poměr Boha k člověku jako smlouva;
 - jako stará smlouva
 - jako nová smlouva
 - 2.23 Nová smlouva - naplnění staré smlouvy
 - 2.3 Ú k o l y
3. S t a r ý z á k o n j a k o l i t e r a t u r a a
s b í r k a t r a d i e
 - 3.1 H i s t o r i c k á a v y p r á v ě c í l i t e r a t u r a
 - 3.11 Skupiny a druhy starozákonního "dějepisectví"
 - pentateuch; dílo ze čtyř "pramenů"
 - deuteronomistické historické dílo; dějiny ve světle ideje smlouvy
 - kronikářské historické dílo; kultovní obec jako vedoucí motiv
 - knihy Makkabejské; dějiny z hlediska náboženské a národní svob ody
 - "historické novely"; znázornění Božího působení

- 3.12 Rozdílný historický obsah starozákonního dějepisectví
- 3.13 Starozákonní dějepisectví jako teologický výklad

3.2 Proročká literatura

- 3.21 Prorocké slovo v situaci doby
- 3.22 Interpretující sepsání prorockých výroků
- 3.23 Shromažďování a fixace skrze žáky
- 3.24 Shrnutí a rozšíření prorockých tradic
- 3.25 Apokalyptika

3.3 Literatura písňová a mudroslovná

- 3.31 Poměr člověka k Bohu v písni
- 3.32 Boží láska v lidských milostných písních?
- 3.33 Moudrost a výklad života v přísloví a meditaci

3.4 Úkoly

4. Dějiny Boží smlouvy

4.1 Smlouva s Noemem

- 4.11 Prehistorie Izraele, vykládaná jako smlouva
- 4.12 Smlouva jako Boží věrnost i vůči hříšnému člověku

4.2 Smlouva s Abrahamem

- 4.21 Od kmenových božstev k Bohu Abrahamovu, Izákovu a Jakubovu:
 - různé kmeny, různé zkušenosti s Bohem
 - sjednocení kmenů, zkušenost společného Boha
 - dotěky s kulturními územími, obohacení Božího obrazu a kultu
 - spojení se skupinou Jezucovou - Jahve jako Půh otců

4.22 Výklad Jahvistův

- 4.23 Další výklady; zvláštní vyvolení Izraele - zvláštní závazek Izraele
- 4.24 Zjevení Boha ve výkladech začátku Izraele; spása všech ve spásu jednoho

4.3 Smlouva na Sinaji

- 4.31 Osвобоzení z poroby jako zážitek Jahve, onoho "já jsem zde"
 - poroba v Egyptě
 - zjevení Boha Mojžíšovi
 - záchrana z poroby
 - zjevení na Sinaji a "zákon smlouvy"
 - spojení v jeden národ
 - spojení pod jedním Bohem

- památka Jahvových čimů v kultu

4.32 Boží působení ve světle různých výkladů víry

4.33 Vyznání víry ve spásu Izraele

4.4 Smlouva s Davidem

4.41 Království jako naděje a obrožení

4.42 Královské město Jeruzalém jako centrum moci a kultu

4.43 Království Davidovo; příslib mesiášské spásy

4.5 Porušení smlouvy

4.51 Náboženský rozklad a politický zánik

- Severní říše

- Jižní říše

4.52 Výzva proroků k pokání

4.53 Náboženská obnova v době exilu

4.6 Smlouva s kmenem Levi

4.61 Návrat a nový začátek

4.62 Obnova zbožnosti podle zákona; uchování víry, nebezpečí
ustrnutí

4.63 Povstání pro víru otou - náboženský a politický rozpad

4.7 S t a r á s m l o u v a j a k o d ě j i n y

na spásy

1. STARÁ SMLOUVA JAKO PREHISTORIE NOVÉ SMLOUVY

1.1 Poznání Krista církví

Církev žije od svých prvopočátků až do dnešních dnů ze svědectví těch, kteří prožili v Ježíši Kristu lásku Boží, v jeho slovu a působení, a zvláště v jeho utrpení, smrti a zmrtvýchvstání, prožili nabídku spasení a vykupující moc Boží a poznali Boha jako Otce. "Nikdo nepřichází k Otci, leda skrze mne." /Jan 14,6/ V tomto výroku, který je vložen v evangeliu Janově do úst Ježíšových, je spatřován ústřední zážitek a spěšnění vyznání prvotní církve.

Nový zákon a dějiny církve však také ukazují, že lze dosáhnout Krista jako toho, který nám zjevil Otce pouze prostřednictvím svědectví církve. každý křesťan musí tedy jít jakoby cestou od konkrétní církve své doby přes svědectví prvních křesťanů zpět k Ježíši Kristu. /Seš. 6/1/

1.2 Poznání Krista skrze Starý zákon

Jak ale dospěla prvotní církev k poznání Ježíše jako Mesiáše a Syna Božího, jako toho, skrze něhož se naplnily všechny Boží sliby? Toto poznání nastalo v neposlední řadě ve světle víry jednoho společenství, jež tu bylo už před ní a z něhož postupně vyrůstala. Dělo se ve světle víry Izraele, který se považoval za národ Boží a za dědice dřívějších slibů a činů spásy svého Boha.

1.21 Starý a Nový zákon, slib a naplnění

Kristus sám věděl, že je poslán k tomuto izraelskému společenství víry, k němuž se znal. Ukazuje svou účastí na bohoslužbách v synagogách, svými poutěmi do chrámu a slavením paschy, že uznává náboženský řád Izraele jako Boží ustanovení. viděl jako své poslání přinést Izraeli ve své osobě, ve svém slově a díle naplnění toho, co Bůh slíbil a svými dosavadními skutky spásy oznámil. Vystupoval tak podle výpovědi evangelíí s vědomím, že svatá písmo o něm vydala svědectví.

"I přišel i do Nazaretu, kde byl vychován. podle svého zvyku vešel v sobotu do synagogy. Tu povstal, aby předčítal. a byl mu podán svitek proroka Izaiáše. On svitek rozvinul a našel místo, kde bylo napsáno: "Duch páně nade mnou; proto mě pomazal, poslal mě zvěstovat evangelium chudým, ohlásit zařatým propuštění a slepým prohlédnutí, propustit utlačené na svobodu, ohlásit milostivé léto Hospodinovo." Pak svinul svitek, vrátil jej služebníkovi a posadil se. Oči všech v synagoze byly upřeny na něho. I počal k nim mluvit; "Dnes se naplnilo to písmo, které jste na vlastní uši slyšeli." /Lk 4,16-21/

I své učedníky vyslal především jen k "ztraceným ovčím z potomstva Izraelova". /Mt 10,6/

Dle svědectví evangelistů "musel" Ježíš trpět a v bolestech zemřít, poněvadž to už bylo ohlášeno ve starém zákoně. "Tu on jim pravil: "Ó bláhoví a srdce váhavého věřit všemu tomu, co mluvili proroci; Což nemusil to Mesiáš trpět a tak vejít do své slávy?" A počav Mojžíšem a všemi proroky, vykládal jim všechna písma, která byla o něm." /Lk 24,25-27/

Řeči učedníků ve skutcích apoštolů /např. řeč petrova při svatodušní události - Sk 2,14-36, obranná řeč Štěpánova - Sk 7,2-53/ a četné citáty ze starého zákona v evangeliích a v listech apoštolů doka zují rovněž víru mladé církve, že v Ježíši a skrze něho jedná a realizuje svůj plán spásy týž Bůh, který už dříve jednal v dějinách Izraele. Toto vědomí vede k tomu, že se osoba i dílo Ježíšovo vykládá pomocí pojmů, které byly vytvořeny již ve starém zákoně (srv. např. seš. 6/3)

Ba ještě více: prvotní církev chápala celý starý zákon, starou smlouvu a její svaté spisy jako prehistorii Ježíše Krista. Nový zákon a tím i osobu, poselství a dílo Ježíšovo jakož i svědectví učedníků Ježíšových a prvotní církve nelze tedy chápat bez starého zákona.

1.22 Starý a nový zákon; nedělitelná jednota

proto i dnes, chceme-li poznat Boha jako Otce Ježíše Krista, musíme jít k Ježíši cestou staré smlouvy - od patriarchů přes mosaický zákon a proroky, jak nás vede starý zákon.

Tak odmítala církev vždy rozhodně všechny pokusy vzdát se starého zákona jako dokladu zjevení. první pokus toho

druhu v křesťanské oblasti je spjat s jmněnem Markionovým (kol r.150). Ovlivněn gnostickými, dualistickými myšlenkami, prohlásil, že Bůh Starého zákona je roven demiurgovi zlého, nevydařeného světa. Nemá prý nic společného s dobrotivým Bohem, kterého hlásal Ježíš Kristus. - Jako zcela jiný příklad je možno připomenout hnutí "Německých křesťanů" ve 30. letech tohoto století, kteří chtěli Starý zákon vyhostit ze školy a z kos tela jako výplod "židovského podlidství".

Ve 4. kap. Konstituce o Božím zjevení se církev na 2. vatik. koncilu výslovně přihlásila ke Starému zákonu jako k prehistorii konečného spasení Božího.

"Milující Bůh, který se staral o spásu celého lidského pokolení, ji připravil tím, že si podle svého zvláštního plánu zvolil jeden národ, aby mu svěřil svá zaslíbení... Dějiny spásy jsou obsaženy, s-vatými autory předem zvěstovány a vykládány, jako pravé slovo Boží v knihách Staré smlouvy; proto si uchovávají tyto Bohem inspirované spisy svou nepomíjející hodnotu; "Neboť cokoliv bylo napsáno, k našemu poučení bylo napsáno, abychom z písma čerpali trpělivost a utěchu a měli naději." /Řím 15,4/

Boží plán dějin ve Staré smlouvě směřoval především k tomu, aby připravil a proroky oznámil příchod Krista, Vykupitele všehomíra a příchod mesiášské říše (srv. Lk 24,44; Jn 5,39; 1 Petr 1,10). Knihy Staré smlouvy otevírají způsobem odpovídajícím situaci, v níž se nacházelo lidské pokolení před znovuoobením spásy v Kristu, vědění o Bohu a člověku a zpřístupňují způsob, jak spravedlivý a milosrdný Bůh jedná s člověkem...

Bůh, který inspiroval knihy obou smluv je jejich původcem, chtěl ve své moudrosti, aby Nová byla skryta ve Staré a Stará byla vyjevena v Nové. Neboť i když Kristus svou krví založil Novou smlouvu (srv. Lk 22,20; 1 Kor 11,25), obsahují a zjevují knihy Staré smlouvy, které byly jako celek přijaty do zvěstování evangelia, teprve v Nové smlouvě mají svůj plný smysl (srv. Mt 5,17; Lk 24,27; Řím 16,15-26; 2 Kor 3,14-16) a tuto Novou smlouvu zase osvětlují a vykládají." (Karl Rahner; Herbert Vorgrimler, Kleines Konzilskompendium, dogmatische Konstitution über die göttliche Offenbarung, Nr. 14-16)

1.3 C e s t a k p o z n á n í s t a r é h o z á k o n a

V tomto sešitě má být výslovně položena otázka, co se má rozumět "smlouvou Boží s člověkem", zvláště pak smlouvou, kterou nazýváme "Stará smlouva". Kdo o ní chce mluvit, musí mluvit o svatých spisech této smlouvy, tedy opět zvláště o Starém zákoně. To se stane v tomto sešitě tak, že budou nejdříve vysvětleny pojmy "bible", "Starý zákon", "Nový zákon", "smlouva". (kap.2) jak už ukázalo bližší prozkoumání Nového zákona, skládá se písmo svaté z různých jednotlivých

spisů a vypovídá v mnoha kruzích a formách. To platí i pro starý zákon. proto bude nezbytný krátký přehled o různých literárních druzích, v nichž se setkáváme s poselstvím starého zákona(kap.3). A konečně budou v nárysu problány samotné dějiny staré smlouvy(kap.4) a bude prozkoumán jejich význam pro Boží spásu, která přišla s konečnou platností v Kristu.

2. S M L O U V A A J E J Í P R A M E N Y

Starý a Nový zákon tvoří dohromady bibli neboli "písmo svaté". Bible není jednotná kniha, nýbrž sbírka knih z různých dob různého původu. Seznam knih ~~nenáležících~~ k bibli nazýváme kánon. Co značí tyto pojmy a odkud jsou?

2.1 B i b l e a k á n o n

2.1.1 Bible jako sbírka jednotlivých spisů

výraz "bible" je prostřednictvím latinského biblia přejaté slovo z řeckého biblos - kniha, a to pro knihu křesťanů, která obsahuje původní zprávy o zjevení. Už Židé ji nazývali "knihou" nebo "písmem svatým". Bible nebo písmo svaté sestává vlastně z mnoha jednotlivých knih, jejichž nejstarší části pocházejí asi z 12.stol. před Kristem a nejmladší z počátku 2.stol. po Kr. Židé a křesťané, ale i různé křesťanské církve mezi sebou, se liší v počtu knih, které počítají k bibli, tedy v rozsahu kánonu. (K pojmu kánonu srov.seš. 6/1.25)

2.1.2 kánon Židů z palestiny

pro Ježíše a jeho učedníky platil kánon svatých knih, uznávaný Židy z palestiny. tento kánon obsahoval 24 knih.

Všechny tyto knihy byly sepsány v hebrejštině (s výjimkou několika menších částí, které pocházely z původního aramejského textu). Z těchto 24 knih byly později některé rozděleny na dvě a kniha dvanácti "Malých proroků" na 12 knih. proto nacházíme v tištěných vydáních hebrejské bible 39 knih, které uznávají za písmo svaté i dnešní Židé. Dělí se na 3 skupiny: knihy tóry (hebr.torah - pokyn, nauka, zákon), tj. zákona Mojžíšova; proroci; "ostatní spisy". /přesné dělení židovského a křesťanského kánonu je v příloze 1./

2.13 zákon Židů v diaspoře

Židé mimo Palestinu, v řecky mluvící diaspoře, zvláště v Egyptě, přeložili od 3. století př.Kr. bibli palestinských Židů do řečtiny.

Tento překlad se nazývá Septuaginta (z lat. sedmdesát; označuje se latinskou číslicí LXX, protože byla podle legendy vyhotovena 70ti (přesněji 72ti) učenici.

Do tohoto překladu však řecky mluvící Židé přibráli i další knihy a části knih, které nebyly v hebrejské bibli.

2.14 Kánon křesťanů

Církev prvních století mluvící převážně řecky převzala starozákonní knihy v řeckém překladu a v rozsahu Židů z diaspoře. Tak přišlo k 39 knihám hebrejského kánonu v křesťanském kánonu ještě sedm knih. (přehled o tomto křesťanském kánonu a o dnes běžných názvech a zkratkách je v příloze.)

Tyto přidané knihy jsou 1.a2. Mak, Jdt, Tob, Baruch, Moudr, Sir. Kromě toho byly ke knihám Daniel a Ester přidány větší úseky. Všechny tyto spisy nám byly až do doby před několika desetiletími zachovány jen v řečtině; u knihy Sir. a Tob. známe aspoň z části i hebrejský text.

Těmto 7 knihám říkáme deuterokanonické (řec. deuterios - druhý), protože patří k "druhému", tj. křesťanskému kánonu. Jsou uznávány katolickou církví a orientálními církvemi jako kanonické; církve evangelické se k tomuto způsobu nepřiklánějí.

Luther se vrátil ve starém zákoně k palestinskému kánonu; i když přeložil deuterokanonické knihy, chtěl, aby byly uznávány jen za hodny přečtení, ne však za knihy náležející k písmu svatému. Od té doby má většina protestantských obcí kánon, který obsahuje ve starém zákoně jen 39 knih hebrejské bible, i když často otiskují ve svých vydáních bible i knihy deuterokanonické. Odlišují je však zřetelně od kanonických knih nadpisem "Apokryfy".

Výraz "apokryfy" (srv. seš. 6/1.25) dává však podnět k zmatení, protože katoličtí teologové tím míní zcela jiné knihy, totiž takové, které si také činily nárok, že byly napsány biblickými osobami, které však byly nanejvýš v některých oblastech ranné církve počítány k písmu svatému, např. ve starém zákoně několik knih pod jménem Henoch, 3 a 4 Mak, v Novém zák. evangelium petrovo nebo jakubovo. Knihy, které nazývají katolíci nebo pravoslavní věřící "apokryfní", jmenují se u Židů a protestantů "pseudepigrafy" (z řec. pseudos - lež, faleš a epigrafhein - připisovat, tedy "mylně připisované nějaké biblické osobě").

2.2 starý a nový zákon -

stará a Nová smlouva

2.2 Starý a Nový zákon

Stará a Nová smlouva

Když od poloviny 1.stol. po Kr. vznikly uvnitř církve nové spisy apoštolů a jejich žáků a získaly mezi křesťany pohnutí kanonického uznání, začala se rozlišovat mezi Starým a Novým zákonem.

2.21 pojmem "zákon"

Výraz "testament" pochází z lat. "testamentum", jímž překládali latinští církevní otcové řecké slovo "diathéke" -nařízení, poslední závěť. "diathéke" se používá v Novém zákoně jako už v LXX převážně k vyjádření hebr.slova "berit", které se v českých překladech bible obvykle překládá slovem "smlouva".

Tento překlad je však nepřesný. Starší části starého zákona míní slovem "berit" především za jistých obřadů a přísahných formulí vzniklé záruky pro (jednostranný nebo bilaterální) slib smluvního charakteru. protože takové prohlášení záruky má za cíl a způsobuje partnerský vztah, který partnery zavazuje věrností, bylo postupně "berit" používáno i pro tuto "smlouvu".

2.22 poměr Boha k člověku jako smlouva

Pojem "berit" - smlouva je ovšem teprve relativně v pozdních částech starého zákona přenesen na poměr mezi Bohem^a izraelským národem, resp. jeho představiteli.

V biblistické literatuře je zvykem používat výrazu "smlouva" všude tam, kde je v bibli řeč o úzkém vztahu mezi Bohem a Izraelem, i když se výraz "berit" v textu nevyskytuje.

1. poměr Boha k člověku jako stará smlouva: v této "smlouvě" se zavázal Bůh "sliby" dobrovolně a bez předcházejících právních nároků ze strany člověka, poskytnout izraeli, jeho praotcům nebo představitelům ochranu, životní zajištění, potomstvo a vlastní zem; Izrael je poté zavázán věrností a uznáváním vůle svého Boha.

V souvislosti s přísliby smlouvy, se sliby Boha vůči Izraeli, mluví starý zákon přímo o "přísaze" Boží: "chci dodržet přísahu, kterou jsem přísahal tvému otci Abrahamovi." (Gen 26,3) Ba dokonce připisuje Bohu úkony, v nichž Bůh jako by nepřímo sám sebe proklel, jestliže nedodrží svůj slib (srv.Gen. 15).

2. poměr Boha k člověku jako nová smlouva. proroci vyčítají svému národu, že převzetím pohanských kultů a zvyků

porušil smlouvu, proto hlásá Jeremiáš, že Jahve uzavře po soudu s očištěným národem "Novou smlouvu" (srv. Iz 31,31-34). Také Nový zákon chápe to, co Ježíš dělal se svými učedníky při poslední večeři a to, co na nich způsobil svým smrtelným utrpením, jako "Novou smlouvu", jako nový vztah přinášející nedostižným způsobem spásu, jako nový vztah mezi Bohem a společenstvím učedníků, které se stává "novým Izraelem". Tak znamená "starý zákon", příp. "stará smlouva" především starý řád spásy, který založil Bůh pro Izrael. "Nový zákon" nebo "Nová smlouva" je pak Kristem založený řád spásy, nové společenství mezi Bohem a novým Božím lidem, církví.

Avšak v 2 Kor 3,14 chápal už Pavel pod "starým zákonem" sbírku svatých spisů Židů, a proto se vžil u církevních otců už záhy výraz "starý zákon" pro část bible pocházející z židovství a "Nový zákon" pro část pocházející z prvotní církve. Pro nás bude nejvýhodnější mluvit o Starém a Novém zákoně, když budeme mít na mysli dva díly bible, a o Staré a Nové smlouvě, budeme-li mít na mysli dva řády spásení /před-křesťansko-židovský a křesťanský/.

2.23 Nová smlouva - naplnění staré smlouvy

I když spisovatelé Nového zákona rozlišují "Novou smlouvu" od "staré" a i když se Ježíš Kristus staví ke kultu, mravnosti a zbožnosti zákona Staré smlouvy kriticky, jsou přece oba řády spásení spolu těsně spojeny, a proto i oba díly bible mají k sobě těsný vztah, takže tvoří pro křesťany jednu bibli. Od Ježíše víme, že Bůh Izraele, Bůh Staré smlouvy není nikdo jiný než Otec Ježíšův, Bůh Nové smlouvy. Do Nové smlouvy jsou přejaty podstatné pojmy a způsoby nazírání Staré smlouvy, ovšem osvětleny a přetvořeny kriticky z hlediska Kristovy skutečnosti.

Tak jako k základům Staré smlouvy náležely krvavé oběti (srv. Ex 24,5-8), tak se i Nová smlouva zakládá na krvavé oběti Kristově na kříži, tak jako je ve Staré smlouvě kult "památkou" spasitelných činů Božích pro jeho národ (srv. Ex 12,25-27), tak je Eucharistie v Nové smlouvě "památkou" spásy skrze Ježíše Krista (srv. 1 Kor 11,24); tak jako si Bůh ve Staré smlouvě volí prostředníka, kterého musí vyznávat všichni, kteří chtějí náležet k národu smlouvy (srv. Gen 12,1-3), tak mohou v Nové smlouvě získat společenství s Bohem jen ti, kteří vyznávají prostředníka Ježíše Krista (srv. 1 Tim 2,5); tak jako Bůh vyvolá ve Staré smlouvě národ, s nímž musí vyhledávat společenství všichni, kteří se chtějí podílet na požehnání smlouvy (srv. Zach. 8,20-23), tak existuje v Nové smlouvě společenství učedníků, církev, obec, k níž se musí hlásit ti, kteří chtějí dosáhnout spásy (srv. Mt 28,19 násl.).

2.3 Úkoly

1. Opakujte, jaký význam má slovo "smlouva" v písmu svatém a v teologii, která se váže na písmo svaté.

2. Objasněte, jakým se v prvotní církvi vykládala skutečnost Kristova ze starého zákona?

3. S T A R Ě J A K O L I T E R A T U R A A S B Í R K A T R A D I C

Knihy starého zákona vznikly z tradice Izraele. Jen málo ze 46 knih starého zákona jsou knihami v našem slova smyslu, vzniklými spisovatelskou činností jednoho autora.

Jako takové přicházejí v úvahu jen knihy Rut, Tob, Judit, Ester, 1. a 2. Mak, Kazatel a Job.

Některé knihy jsou sbírky na způsob našich sbírek přísloví nebo přinášejí písně a básně na způsob zpěvníku nebo výboru básní.

Za sbírku přísloví je třeba považovat knihy přísl. Sir, za sbírku písní či básní knihy Žalmů, Velepíseň a Nářky.

Většina knih starého zákona jsou sbírky starších tradic vzniklé v dlouhém procesu tradice nebo jsou v nich zpracovány ("redigovány") mnohá starší literární díla. Proto neznáme téměř u žádné knihy starého zákona jejího autora.

Pouze u jediné knihy známe jméno autora nebo přesněji jméno sběratele, totiž u knihy Sirach; Je to Ježíš, vnuk jakéhosi Siry. Osobní jména, která jsou u mnoha knih starého zákona uváděna, byla brána sice v židovské a křesťanské tradici dlouho za jména autorů, jsou to však spíše jména zakladatelů tradic (na něž se příslušná kniha, příp. celý literární druh odvolává) nebo hlavní osoby v příslušné knize. Ve starém orientě, do jehož kulturního okruhu Izrael náležel, se původnosti nebo ochraně duchovního majetku nepřikládal žádný význam, a tak jména autorů upadla lehce v zapomenutí. přece však bylo zvykem psát v titulu jméno nějakého proslulého muže z minulé doby, aby se tím zajistilo knize dobré přijetí nebo velké rozšíření.

3.1 H i s t o r i c k á a v y p r á v ě c í l i t e r a t u r a

Tak zvané dějepisné knihy, které v našich vydáních bible tvoří první skupinu knih starého zákona, nechtějí většinou poskytovat dějiny ve smyslu moderní historiografie. Aby se mohlo posoudit, zda a co o dějinných událostech chtějí říci nebo mohou dosvědčit, je nutno znát jejich literární zaměření.

U knihy, která chce prostě zachytit staré lidové tradice nebo v níž se teolog pokouší vyzkoumat smysl dějin na základě starých lidových tradic, musíme nejprve zkoumat, jak dalece staré tradice zachovaly vzpomínky na dějinné události. U knih, které podle své povahy chtějí jen poučovat nebo bavit nebo reprodukovat legendy, se po jejich historické výpovědi vůbec nebudeme ptát, nýbrž budeme se ptát po jejich náboženské nebo výchovné či literární hodnotě. A i takové biblické knihy, které chtějí popsat dějiny, nesmíme posuzovat měřítky moderní historiografie, která své prameny kriticky hodnotí, nýbrž měřítky, která běžně používáme také pro tehdejší řecké a římské dějepisce.

3.11 Skupiny a druhy starozákonního "dějepisectví"

pokoušíme-li se seskupit dějepisné knihy Starého zákona podle jejich obsahu a svérázu, dostaneme přibližně tento obraz:

1. pentateuch; dílo ze 4 "pramenů".

Mezi knihami Starého zákona má skupina pěti knih, které Židé shrnují pod názvem "tora" a jež my nazýváme knihami Mojžíšovými (Gen. Ex, Lev, Num, Deut), největší význam, protože nás uvádějí k počátku Boží smlouvy a chtějí posoudit ve světle této smlouvy dějiny lidstva a Izraele od stvoření světa a k usídlení Izraele v Kanaanu-palestině.

Těchto 5 knih bylo dlouhou dobu předáváno jako souvislý celek a jen z důvodů praktičnosti byly rozděleny na 5 svitků. Odtud se také nazývají "pentateuch", tj. kniha o 5 svitcích z řec. penté - pět a teuche - schránka na uchování svitků.

Až do poloviny 18. stol. se knihy Mojžíšovy považovaly za literární dílo Mojžíšovo. Moderní bádání ale zjistila, že tento komplex 5 knih není původní jednotkou, nýbrž posledním písemným zachycením dlouhého procesu předávání, k němuž sice dal Mojžíš rozhodující podnět, ale na němž byl sám literárně ztěží účasten.

podle stylistických zvláštností, rozdílností ve slovní zásobě a podle různých teologických tendencí historických narážek poznalo moderní bádání v pentateuchu 4 tzv. "prameny". Další bádání ukázala, že to byla původně 4 samostatná díla, která byla teprve posledním redaktorem pentateuchu zpracována do jednoho literárního díla. Těmto pramenům se podle jistých zvláštností říká: dílo Jahvistovo, dílo Elohistovo, Kněžský spis a Deuteronomium.

Nejstarší pramen je historickoteologické dílo, které se vyznačuje převládajícím užíváním Božího jména Jahve, mimořádně živým způsobem podání a myšlenkou o Izraeli jako prostředníku spásy pro ostatní národy. Začíná stvořením světa a sahá až k počátku zaboru země Izraelské. Nazývá se podle přednostně používaného jména Božího Jahve dílem jahvistovým (zkratka J).

Druhé dílo je tzv. dílo Elohovo (zkratka E). používá pro Boha převážně jména Elohim, má silně zduchovnělý obraz Boha a moralizující tendenci. Jeho dějinné líčení začíná teprve Abrahámem a jde pak paralelně s dílem jahvistovým. pochází asi z konce 8. století př.Kr. a je obsaženo v pentateuchu jen zlomkovitě.

Třetí dílo je tzv. kněžský spis. Je převážně zaměřen na kněžské tradice a obřady. Eloh je rozvleklý a gadantický; i vyličení dějin, které probíhá souběžně s dílem jahvistovým, je velmi schematické. vkládá obsáhlé texty zákonů, rodokmeny a seznamy. vznikl asi kolem r.500 př.Kr. v babylonském zajetí (srv. 4.51 a 4.53).

Jednotku samu pro sebe tvoří poslední z tzv. pramenů pentateuchu. Je s výjimkou několika veršů v poslední kapitole, které náležejí ke kněžskému spisu, identický s knihou Deuteronomium. Tato kniha nechce psát dějiny, nýbrž je ve své dnešní podobě stylizována jako Mojžíšova řeč na rozloučenou pronesená k jeho lidu krátce před smrtí. skládá se z náboženských a morálních napomenutí a ze zákonů, v nichž Mojžíš ještě jednou shrnuje vůli Boží. Byl pojmenován proto vedle zákona ze sinaje, který je zapsán v Ex 20 - Num 10, "druhým zákonem", deuteronomium (z řec.deuteros - druhý, nomos - zákon).

2. Deuteronomistické dějepisné dílo; dějiny ve světle ideje smlouvy (Deut, Jos, Soud, 1 Sam, 2 Sam, 1 Král, 2 Král)

Než bylo Deuteronomium spojeno s celkem Genesis až Numeri, bylo počátkem jiného velkého historického díla, které sahá až ke konci 2. knihy Královské. Toto dílo pochází od velkého teologa, který líší dějiny od zabrání Izraele až do počátků babylonského zajetí. používá přitom starých pramenů. Autor chtěl židovským současníkům vyložit, proč muselo dojít ke strašnému Božím soudu v podobě zajetí; Izrael porušil smlouvu, o níž je řeč v Deuteronomiu. poněvadž autor vidí dějiny Izraele ve světle Deuteronomia, nazýváme jej dnes Deuteronomistou a jeho dílo historickým dílem deuteronomistickým. Sepsal je kolem r.560 př.Kr. poslední redaktor pentateuchu oddělil Deuteronomium od deuteronomistického historického díla a přiřadil je ke své sbírce, protože chtěl spojit všechno, co se vztahovalo k Mojžíšovi.

3. Kronikářské historické dílo; kultovní obec jako vedoucí motiv (1 Kron, 2 Kron, Esdr, Neh)

Kolem r.300 př.Kr. sestavil ještě nějaký teolog a dějepisec ze starých pramenů obsáhlé historické dílo. Říkáme mu kronikář. Čerpal hlavně z pentateuchu a z deuteronomistického historického díla.

při jeho výběru mu šlo především o události a vývojové tendence, v nichž viděl legitimován kněžský kultovní obřad, řád kněžské bohoslužby v jeruzalémském chrámě. Idealizuje osoby, které si získaly velké zásluby o chrámový kult (dávda, Šalamouna). považuje totiž věrnost k tradovanému kultu za podmínku toho, aby jeruzalémská obec mohla existovat dále i za obtížných podmínek doby exilu. (srv. 4.6) Jeho dílo se nám zachovalo v 1 a 2 Kron (odtud také jméno kronikář a kronikářské historické dílo), v Ezdrášovi a Nehemiášovi.

4. Knihy Makkabejské. Dějiny z hlediska náboženské a národní svobody (1 Mak, 2 Mak)

Z dalších tzv. historických knih starého zákona může být označena za dějepisnou (aspoň v antickém smyslu) pouze 1 Mak. Její autor chce v černobílém líčení popsat boje Makkabejců (srv.4.63) za svobodu a uchování židovského náboženství a líčit hrdinné činy vůdců tohoto osvobozenického boje. Autor jen o něco později - kolem r.100 př.Kr. - sepsané 2 Mak pojednává sice o jednom úseku z dějin téže osvobozenické války, říká však úvodem ke své knize (2,19-32) výslovně, že si dovolil, aby četbu učinil příjemnější, přikrášlit vyprávění zábavnými a básnickými rysy.

5. "Historické novely": znázornění Božího působení (Rut, Ester, Tob, Judit, Jonáš)

Zbývající část tzv. historických knih, totiž knihy Rut, Ester, Tobiáš a Judit, můžeme srovnat s historickými novelami nebo romány, které mají sice historické jádro, ale zpracovávají je volně. Mají mnohé z vlastností legend a chtějí ukázat na jednajících osobách, jak Bůh i v nejtěžších situacích může dávat sílu k vytrvalosti a neočekávaně poslat pomoc. Jako zbožné legendy, v nichž není nutno brát každý jednotlivý údaj doslova a do písmene, je třeba posuzovat vyprávění v dan 1-6 a deuterokanonické přídávky ke knize danielově a celou knihu jonášovu, která se řadí k "malým prorokům".

3.12 Rozdílný historický obsah starozákonního dějepisectví

Přijíme-li se na historickou hodnotu těchto tzv. dějepisných knih, musí nám být jasno, že jen v malém počtu knih a pouze v nepatrném rozsahu mohly být zpracovány soudobé prameny. Hlavní látka těchto knih pochází z pramenů, jež prodělaly dlouhou a mnohdy spletitou cestu předávání.

Metodou historie forem (srv. seš. 6/1.26) lze do značné míry objasnit původní jednotky tradice a různá stadia ústní i písemné tradice, a tím je možno posoudit i jejich historickou hodnotu.

Historie forem (též kritika forem) našla v "dějepisných knihách" starého zákona mnohé literární druhy nebo formy, které jsou běžné i nám, jiné však, které jsou nám dnes cizí.

Tak známe ve starém zákoně i nám jinak obvyklé formy lidového vyprávění, pověsti, dopisy, texty zákonů, písně, listiny, přísloví. Ani pohádky nebo pověsti nejsou bezcenné jen proto, že nevypravují žádnou historickou událost tak, jak se skutečně udála. I pohádka může vyslovit hluboce všeobecnou lidskou zkušenost a mravní pravdu. pověst může výstižně charakterizovat národ, dobu, historický vývoj, i když vyprávění jednotlivosti "nesouhlasí". Báseň nebo píseň má svou vlastní hodnotu pro lidské zkušenosti, které jsou v ní vysloveny, a prozrazuje něco z duchovních proudů doby, kdy vznikla.

Jako příklad nám nezvyklých forem je možno jmenovat etiologie a umělé rodokmeny. Kmeny nomádů (k nimž náležel i Izrael ve svém ranném období) si nedovedli vyložit společnou řeč, mravy, způsob života a náboženství jinak než od společného praotce nebo od boha tohoto praotce. proto je tu snaha vztahovat společné znaky kmene na události v životě praotce nebo na setkání praotce s jeho bohem. Takové vyprávění pokusy o výklad nazýváme etiologie (z řec.: aition - příčina, původ a logos - slovo, výklad, tedy "výklad původu").

(přečtěte si jako příklad takové etiologie, v níž se vysvětluje jeden místní název a jeden kmenový zvyk, Gen 32, 23-33.)

Aby bylo možno odvodit společné zvyky a řády od praotce, vyjadřovaly se vztahy mezi jednotlivými kmeny a národy po-

mocí rodokmenů. Ty odrážely nikoli pokrevní příbuzenství, nýbrž kulturní a politické vztahy.

Když toto uvážíme, nebudeme např. ve vyprávění o patriarchách považovat Jakuba za rodného syna Izáka a Izáka za rodného syna Abraháma a 12 kmenů Jakubových za vlastní tělesné potomky dvanácti synů Jakubových. Nicméně lze kritickým zvážením jednotlivých tradic získat přehled o stáletém dějinném období, během něhož kdysi samostatné kmény po- nenáhlou srostly v kmenové svazy a nakonec v Izraelský národ.

3.13 starozákonní dějepisectví jako teologický výklad

přehlédneme-li tedy situaci pramenů těchto tzv. dějepis- ných knih, zjistíme, že prameny sahají od pestře vyšperko- vaných pověstí kmenových až k soudobým kronikám. podle to- ho je pak nutno posuzovat i čistě historickou hodnotu těch- to spisů.

Vlastní hodnota těchto spisů nespočívá však vůbec v čis- té historii. Spočívá v tom, v čem byl i konečný záměr je- jich autorů. Ti chtěli pomocí materiálů, který měli k dis- pozici, pojmout dějiny svého národa jako dějiny smlouvy Bo- ha s člověkem. přitom se jim podařilo najít (jako křesťané říkáme; vlivem božského osvětlení, "inspirace"): hluboké teologické pohledy do dějinné souhry člověka a Boha, pohle- dy na lidské selhání a Boží nabídku spásy. I tam, kde bib- ličtí spisovatelé mluví o Bohu velmi lidským způsobem ("an- tropomorfnícky"), kde přisuzují Bohu pocity a vášně jako člověku (hněv, lásku, žárlivost), přibližují nám právě tím- to způsobem vyjadřování Boha jako osobu, jako skutečného partnera člověka, který není záhadné "něco", něco "absolut- ního", nýbrž pán, partner, s nímž člověk může hovořit, kte- rému může vylít své srdce.

3.2 p r o r o c k á l i t e r a t u r a

Uz, Jer, pláč, Ez, Dan, Os, Joel, Am, Abd, Mich, Nah, Hab, Sof, Ag, Zach, Mal

I knihy proroků jsou sbírky tradic, ale zcela jiného druhu než třeba pentateuch nebo deuteronomistová dějepisná díla. Jejich základem (s výjimkou knihy Jonášovy, kterou je nutno zařadit mezi zábavnou literaturu) jsou pravá slova

proroků. Leč ta jsou rozličně přeskupena, nově uspořádána a vykladačskými dodatky rozšířena. přesné probádání této problematiky může opět aspoň trochu otevřít pohled na proces vzniku těchto prorockých knih.

3.21 prorocké slovo v situaci doby

první stadium v prorocké tradici je mluvené slovo, kázání proroků. pravděpodobně žádný z nich nese-psal své kázání předem. tito muži prostě zaujali z podnětu ducha Božího nebo pod dojmem Božího slova, které přijali, stanovisko k problémům doby a přitom především kritizovali náboženské, mravní a sociální zlořády u svého lidu. v jiných dobách, v katastrofálních situacích, kdy hrozilo nebezpečí, že lid ztratí víru v Boha, dodávali svým současníkům myslí příslibem Boží milosti a oznámením budoucího spasitelného jednání Božího. poselství, které měli vyříditi, odívali do jistých forem, které vzali z literárních a řečnických zvyklostí své doby.

Tak např. začínají svá kázání formulí: "Tak mluví Jahve" a pokračují pak v ich-formě, jakoby mluvil sám Jahve, Bůh Izraele. Napodobují zde tzv. výrok poslů, jak ho mívají ve zvyku používat vyslanci králů vůči jiným králům. Odívají své výhrušné a odsuzující poselství tu do obžalob, jakoby je formuloval veřejný žalobce nebo soudce před soudem (řeč u spádu), tu do kleteb a výhrůžek, tu do pohřebních písní, jak je prozpěvovaly plačky nad mrtvým, tu do povzbuzujících slov útěchy, jak je uměla říkat matka svému nemocnému dítěti. - vlastní slovo Boží pronášejí většinou v básnickém rytmickém tvaru, zatímco své vlastní poznámky vyslovují v próze. - rádi zdůrazňují svá slova drastickými symbolickými úkony (srv. Iz 20,16; Jer 19,1-11; Ez 4,9-17).

3.22 Interpretující sepsání prorockých výroků

pruhé stadium v prorocké tradici začíná, když prorok po-cituje potřebu vyvolat si ve vzpomínce bývalá slova, která byla zatím zvěstována jen ústně, shrnout je a zaznamenat.

Takový případ líčí Jer 36,1-4: "Čtvrtého roku vlády judského krále Jehojakima, syna Jošijjahova, bylo Jahvem oznámeno jirmejahovi toto slovo; vezmi si svitek! Napíšeš všechna slova, která jsem sdělil o Jerušalemě, o Judsku, o všech národech od té chvíle, kdy jsem k tobě začal mluvit, ode dní krále Josijjaha až dodnes. Snad se zaposlouchá Judův dům do všeho neštěstí, které mu chystám udělat. Snad se všichni odvrátí od své špatné cesty a budu jim moci odpustit jejich ničemnost a jejich hříchy! jirmejahu zavolał syna Nerijjahova Baruka. Baruk napsal na svitek přímo od úst jir-

mejahových všechna slova, která k němu Jahve mluvil."

přítom se patrně často stávalo, že prorok zapomněl přesné znění, a proto je nyní reprodukuje jen co do obsahu nebo že slovo pronesené dříve jako slovo Jahvovo směšuje s vlastním výkladem a že nevědomky nebo možná i záměrně dřívější slovo pronesené za jiných okolností přehodnotí nebo rozšíří pod dojmem nových zkušeností.

3.23 Shromažďování a fixace skrze žáky

třetí stadium nastupuje, když žáci nebo posluchači nějakého proroka shromáždí - třeba po jeho smrti - jeho výroky. Seřadí je pak podle vlastních hledisek, připojí k nim zprávy ze života prorokova a vědomě či nevědomky přehodnotí jeho výroky na základě vlastních zkušeností.

3.24 Shrnutí a rozšíření prorockých tradic

Konečně byli ve vyhnanství i po něm - pod dojmem velkých národních katastrof - rozpoznáni proroci jako napomínatelé, jejichž slovo nebylo přijímáno, a jako těšitelé, jejichž slovo mohlo nyní poskytnout jedinou útěchu. Vytvářely se obce a skupiny, které shromažďovaly rozptýlené sbírky prorockých výroků a zpráv o prorocích, předělávali je, meditovali o nich a přitom se rozšiřovaly vlastními výklady. Nežrádka se v nich octla i slova neznámých proroků, jejichž jména upadla v zapomenutí.

Tak např. vznikla kniha Izaiášova splynutím ze sbírky tradic, která sama o sobě má více vrstev a sahá až k proroku Izaiášovi z 8.stol.př.Kr. a je obsažena v Iz 1-39; dále ze sbírky poselství neznámého proroka v exilu kolem r.550, která je zachována v Iz 40-55; a dále ze sbírky, v níž přinesl kruh žáků prorokových své vlastní zvěstování a meditaci z vyhnanství do Jeruzaléma (Iz 56-66). Biblisté nazývají druhý díl knihy Izaiášovy "Deuteroizaiáš", tj. "druhý Izaiáš" a třetí díl Tritoizaiáš, tj. "třetí Izaiáš".

3.25 Apokalyptika

Již v knize Izaiášově /24-37/, v Ezechielovi /39/, ale zvláště v knize Danielově, vzniklé teprve r.160 př.Kr., nalezneme vyobrazení posledního soudu, která se už nevztahují přímo k ústnímu kázání proroků, ale k meditaci spočívající na práci "u psacího stolu". Taková zjevení, která byla sdě-

lena nějakému slavnému muži v dávnověku, nazýváme "apokalypty". Apokalyptická literatura vyvrcholila však teprve mimo rámec starého zákona v četných apokryfních apokalyptických (srv. Šeš. 7/3.21).

3.3 L i t e r a t u r a p í s ň o v á a m u d r o s l o v n á

Již v tzv. dějepisných knihách a v knihách proroků nacházíme příležitostně písně různého druhu; písně hrdinské /Soud 5/, nářky nad mrtvými /2 Sam 1,17-27/, nářky /Iz 38, 9-19/, hymny /Hab 3/. Bohoslužba v chrámu vyžadovala však i obsáhlé sbírky písní.

3.31 Poměr člověka k Bohu v písni

Nejvýznamnější sbírka písní je žaltář. Vznikl (jak je patrné z mnoha redakčních nadpisů a poznámek - srv. Ž 72,20) z dřívějších sbírek.

Nadpisy žalmů jsou nám co do jejich přesného významu hodně záhadné, nechá se z nich však jasně poznat, že kdysi existovaly samostatné sbírky písní Davidových, Asafových, Korachových. To neznamena, že všechny takto označené písně zbásnil David nebo vedoucí sboru Asaf působící v době Davidově a Šalomounově, nebo pěvecká skupina nazývaná "synové Korachovi". Nemůžeme s jistotou např. Davidovi připsat jako autorovi ani jeden žalm.

V žaltáři jsou obsaženy nejrůznější druhy bez pro nás poznatelného řádu; nářky lidí v osobní trpké nouzi (např. Ž 22), písně nářků v národní tísni (např. Ž 79), hymny (např. Ž 8), písně kající (např. Ž 51), písně děkonné (např. Ž 9), ale i prosby o mstu a prokletí (např. Ž 109)

Takové žalmy pomsty a prokletí je třeba brát jako projevy víry a naděje v Boží moc a pomoc proti nepřítelům, jako projevy zápasu zbožných o jejich věrnost Bohu. Nelze je bez všeho použít, ale lze se z nich naučit, že je možno s Bohem mluvit jako s velmi reálným protějškem člověka.

Kniha žalmů obsahuje dále písně k ohválnému mesiášskému králi (např. Ž 2) a básně naučné (např. Ž 1).

3.32 Boží láska v lidských milostných písničkách? píseň písní

Sbírkou zdánlivě čistě milostných písní je tzv. píseň písní (velepíseň). Její stáří a původní smysl jsou sporné.

"getkáváme se zde s interpretacemi od pojetí písně písní jako sbírky pouze světských milostných písní přes symbolický nebo alegorický výklad o vztahu mezi Bohem a národem až k nábožensko-historickému výkladu jako speciálně izraelskému přehodnocení pohanských kultovních písní, jež opěvují "svatou svatbu" nejvyššího boha s bohyní plodnosti. Je možné, že tyto písně byly původně skutečně chápány jen jako čistě milostná lyrika. Tím však, že už starozákonní obec je přejala do svého kánonu a církev je převzala do písma svatého, nebyly nepochybně jiného významu, která má vykladač a čtenář bible brát vážně a podle něhož má usměrňovat své vlastní chápání písně písní." (Josef Scharbert, Das Sachbuch zur Bibel, Aschaffenburg 1969, S. 51f)

3.33 ~~XXXA~~ Moudrost a výklad života v přísloví a meditaci

Jeden básnický druh rozšířený po celém starém východě bylo tzv. mudrosloví. Bylo pěstováno hlavně na školách, které vzdělávaly budoucí úředníky a vychovávaly syny vznešených rodin. K mudroslovné literatuře náleží knihy přísloví a kniha moudrosti, které se skládají převážně z přísloví (ale které obsahují i mnoho jiné poetické látky), dále kniha Kohelet, složená z úvah o smyslu života a o náboženských problémech, a v katolickém kánonu ještě deuterokanonická kniha Baruchova, uvedená mezi proroky. Velkou básnickou skladbou s vysokou uměleckou úrovní o problematice smyslu utrpení je kniha Job. Není také zcela jednotná, ale jsou v ní patrna různá rozšíření.

protože jde u Joba o básnické dílo, není třeba se zde ptát na historický obsah. Job není historickou osobností, nýbrž typem člověka zápasícího v utrpení se svým Bohem, typem člověka, který se proboují k víře.

3.4 Ú_k_o_l_y

1. Ujasněte si, co se rozumí pentateuchem a z jakých pramenů sestává.

2. Co patří k "deuteronomistickému dějepisnému dílu"? Jaký teologický zájem vedl autora, resp. redaktora?

3. Jakou historickou a teologickou hodnotu je třeba při-

suzovat tzv. dějepisným knihám?

4. Jmenujte příklady literárních druhů v dějepisných knihách starého zákona!

5. Popište, v čem je třeba vidět funkci starozákonního proroka. Srovnejte, jaký vý^{znam} má výraz "prorok" normálně v dnešní hovorové řeči.

4. D Ě J I N Y B O Ž Í S M L O U V Y

Dnes mají sice exegeté pochybnosti o příliš bezstarostném používání pojmu "smlouva", protože vztah Boha k člověku a Boha k izraelskému národu nelze převést na jeden pojem a proto se i v bibli nachází množství způsobů vyjádření této skutečnosti. Chápeme-li však pojem "smlouva" tak, jak bylo vyloženo (srv. 2.21 a 2.22.1), smíme ho právem používat jako vyjádření pro partnerský vztah, pro poměr "já - ty" mezi Bohem a člověkem, kterýžto vztah je dán Božím slibem spásy člověku a povinností věrnosti člověka vůči Bohu, přičemž tato povinnost věrnosti je zdůvodněna právě tím slibem spásy. V této jedné smlouvě Boha s člověkem dají se přitom během dějin rozeznat různé útvary, formy a stupně. Takto se může pohlížet na dějiny Izraele, případně na obraz, který si Izrael o svých dějinách udělal, přímo podle návodu různých smluv a jejich obnovování.

4.1 S m l o u v a s N o e m e m

4.11 prehistorie Izraele, vykládaná jako smlouva

V dnešní textové souvislosti bible se setkáváme s výrazem "smlouva" poprvé tam, kde se mluví o slibu Boha Noemovi pro období po potopě světa. Zde Bůh slibuje lidem, že již nesešle takovou ničující potopu a že bude považová t duhu za znamení "úmluvy"!

"Kdykoli zobláčím oblakem zemi a na oblaku se ukáže duha, rozpomenu se na svou smlouvu, která je mezi mnou a vámi i každým živým tvorem všeho druhu, a vody již nikdy nebudou potopou ke zkáze všeho těla." (Gen 9,14n, srv. též Gen 6,18)

Tento text náleží k nejmłodšímu prameni Pentateuchu, totiž ke kněžskému spisu. Jeho autor však vyjadřuje pojem "smlouva" jen to, co už řekla jinými slovy nejstarší vrstva.

Jahvisté vypráví, že Noe po potopě jako dák za svou záchranu přinesl Hospodinu oběť.

pokračuje: "I ucítil Hospodin spokojující vůni a řekl ve svém srdci; "Už nikdy nebudu kvůli člověku zlořečit zemi, ačkoli každý výtvor srdce člověka je zlý od jeno mladosti, a už nikdy nezbijí vše živé, jako jsem učinil. Setba a žeň, chlad a žár, léto a zima a den a noc nepřestanou nikdy po všecky dny země." (Gen 8,21n)

4.12 Smlouva jako Boží věrnost i vůči hříšnému člověku

Co zde oba starší teologové dějin vypověděli v drastických antropomorfismech, má hluboký teologický smysl. Oba vyprávěli v předchozích kapitolách, jak Hospodin už na počátku dějin člověka svou láskou a péčí vyzýval k důvěrnému společenství a zavazoval jej k vděčnosti, jak však člověk toto společenství porušil (vyprávění o prvním hříchu, Gen 3) a násilím narušil řád stvoření (srv. Gen 6,11n). Proto Hospodin propustil člověka ze svého společenství a vydal ho na pospas prokletí a neštěstí.

Vyprávění o bratrovraždě Kainově (Gen 4,1-16), o pomstychtivosti a polygamií Lamechově (Gen 4,23n) a o potopě (Gen 6,13-8,14) líčí ve vždy platných obrazech situací člověka, vzdalujícího se Bohu. Se ztrátou společenství s Bohem ztrácí se i společenství s bližním i řád stvoření. Následující vyprávění o hříchu Chamově na vlastním otci (Gen 9,20n) a o stavbě babylonské věže (Gen 11,1-9) kreslí několika silnými tahy ztroskotání člověka, který se domníval, že je soběstačný.

Zároveň však oba teologové zdůrazňují, že Hospodin neponechává člověka zcela sobě samému, nýbrž že hned slibuje překonání prokletí (Gen 3,15) a neodvolává požehnání, které dal na počátku při stvoření (srv. Gen 1,28 a 9,1). Oběma uvedenými přísliby po potopě chtějí oba teologové říci: Navzdory hříchu se hlásí Hospodin k člověku a k řádu světa, který pro něj stvořil. I člověk zřijhající se Boha je právě tímto Bohem držen, zůstává obklopen jeho péčí a z přírodního řádu by mohl stále ještě vycítit Boží lásku. Duha ve vyprávění kněžského spisu zastupuje celý řád stvoření: je znamením společenství, do něhož Bůh volá i hříšníka.

4.2 Smlouva s Abrahamem

V tzv. pradějinách Gen 1-11 se vyskytuje jen málo historických vzpomínek. V Gen 4 (o Kainu a Abelovi) se rýsuje velmi vybledle jakási vzpomínka na napjaté vztahy mezi kulturou rolníků a kočovných národů. V tabulce národů v Gen 10 se setkáváme s mnoha jmény historických národů starověku a v Gen 11 (o babilonské věži - o původu Abrahamově) prozrazuje tradice ponětí o starých vztazích předků Izraele k babilonsko-asyrskému kulturnímu okruhu.

4.21 Od kmenových božstev k Bohu Abrahamovu, Izákovu a Jakubovu

Na bezpečnou historickou půdu vkročíme ve vyprávění o patriarších v Gen 12-50, jestliže je kriticky přezkoumáme a porovnáme s výsledky vědeckých vykopávek. Pak z toho vyjde přibližně tento obraz o dějinách kmenů patriarchů a jejich náboženství.

Různé kmeny, různé zkušenosti s Bohem. Kolem r.1500 př. hr. pronikaly semitské kmeny kočovných pastevců zčásti ze severní Mezopotamie přes Syrii, zčásti z východňjordánských stepních oblastí do Palestiny. Tyto kmeny se nazývaly podle svých kmenových náčelníků Abraham, Izák, Jakub a Izrael. Kmen Abraham našel pastviny kolem Hebronu, kmen Izákův kolem Beršeby, kmen Jakubův kolem Betelu a kmen Izraele kolem Sichemu. Každý z nich uctíval toho Boha, který se zjevil jeho vlastnímu praotci a přitom slíbil kmenu potomstvo, velký majetek ve stádech, pastviny a ochranu. Tohoto Boha nazývaly podle všeobecného semitského výrazu pro Boha "El" a rozeznával se od bohů jiných kmenů a od božstev obyvatel kulturního území přidáním jména praotce kmene. Tak uctívali lidé Abrahamovi "Boha Abrahamova", Izákovi "Boha Izákova", lidé Jakubovi "Boha Jakubova". Náčelníci kmenů, kteří přijali ve zjeveních svého božstva Boží zjevení, je předávali svému kmenu dále a ten je předával příštím generacím, které pak chápaly veškeré dějiny kmene ve světle tohoto zjevení jako dějiny řízené Bohem praotce kmene. Mohly být dějinami spásy nebo neštěstí podle toho, jak se zachovávala nebo nezachovávala věrnost rádům založeným praotcem kmene a jeho Bohem.

Sjednocení kmenů, zkušenost společného Boha. Když pak tyto kmeny přišly spolu do styku a navázaly přátelské vztahy, zjistily, že Bůh sousedního kmene nemůže být jiným Bohem než jejich vlastní.

V souladu s jejich myšlením, které převádělo kulturně politické vztahy do vztahů, týkajících se kmenového původu, uváděly kromě toho svého praotce do příbuzenského vztahu s praotcem sousedních kmenů a vytvořily příslušné rodkmeny. Zdá se, že přitom kmen Jakubův zcela splynul s kmenem Izraele a praotec Jakub byl postaven na roveň s praotcem Izraele.

Tak se postupně z "Boha Abraháмова", "Boha Izákova" a "Boha Jakubova-Izraelova" stal jeden "Bůh Abrahámův, Izákův a Jakubův".

V souladu s tímto myšlením spatřoval se v Abrahámovi otec Izákův a děd Jakuba-Izraele a tak srostla kdysi na sbě nezavislá tradiční vyprávění a zjevení v jeden soubor tradic, který pak sloužil jako předloha literárním postavám dějin patriarchů v Gen. 12-50.

Doteky s kulturními zeměmi, obohacení Božího obrazu a kultu. Do této poněkud se tvořící tradice ústila však i podání o určitých místech a posvátných věcech toho kulturního území, v němž kmeny žily.

Když totiž jednotlivé staré kmeny patriarchů navázaly tu a tam přátelské, obchodem podporované styky s obyvateli měst, poznaly i jejich svatyně, navštěvované městským i venkovským obyvatelstvem, i božstva, která tam byla uctívána.

Mohlo se stát, že některý kmen mohl spojit bytost tamějšího boha a tam pěstovaný kult s vlastním Bohem a kultem. Tak došlo k obohacení náboženství patriarchů náboženstvím kulturních území a k identifikaci vlastního Boha s bohem uctívaným v kult.území.

Takový vývoj je patrně podkladem vyprávění v Gen 14,18-20: Abrahám upozoruje, že "nejvyšší Bůh"(El eljon), městský bůh ze Salemu(tj. z Jeruzaléma), "Stvořitel nebe a země", nemůže být nikdo jiný než jeho vlastní Bůh. proto si nechá udělit požehnání od krále a kněze tohoto Boha - od Melchisedeche a sám též požehná jeho a oba zahájí kultovní společenství. Do takových svatyní kulturního území lokalizovaly pak kmeny patriarchů rády i Boží zjevení daná jejich praotcům. Tak je např. zjevení Boha Abrahámovi(Gen 12,7) v Sichemu a zjevení Jakubovi v Betelu lokalizováno do míst, která archeologie objevila jako místa svatých kulturního území.

Spojení se skupinou Jozuovou - Jahve jako Bůh otců. Když později přišly do země(předizraelské) kmeny, rozprášené v Egyptě, pod Jozuovým vedením(srv.4,31) a spojily se s kmeny patri-

archů, které tam zůstaly, přinesly s sebou i víru v Jahve, který se zjevil Mojžíšovi. Jej postavily na roveň s "Bohem Abrahamovým, Izákovým a Jakubovým". Kmeny vedené Jozuem převzaly tradici patriarchů a v zemi zůstavší kmeny převzaly tradici Jahveho. Tak srostly teď všechny kmeny, které se dítily příbuzné, v jeden lid, který si přisvojil jméno praotce Izraele.

4.22 Výklad Jahvistův; Slib Abrahamovi - slib pro všechny

Jahvista (srv. 3, 11) našel tradici patriarchů spojenou s vírou v Jahveho. přepracovává ji ve světle své vlastní víry. Sjednotí Boží zjevení patriarchům a v nich vyslovené sliby do teologického systému a líčí dějiny patriarchů podle starých tradic jako realizaci velkého Božího plánu spasení. Protože se jevil jako postava nad jiné vynikající, kterou všichni v Izraeli sjednocené kmeny uznávaly jako přítele Božího a jako prvního z vyvolených, od něhož všichni odvozovali svou víru v sliby, připisuje Abrahamovi i základní zaslíbení, z nichž lid Izraele žil.

"požehnám též žehnajícím tobě, prokleji ty, kdo ti zlořečí, .v tobě dojde požehnání všechno člověčenstvo" (Gen 12, 3)

Všechny ostatní sliby dané Abrahamovi samému a ostatním patriarchům líčí jako rozvíjení a jako opakování toho jednoho základního slibu. Ukazuje, jak se onen slib naplňuje v životě Abrahamově a ostatních praotců, přičemž je pro něj ovšem v Abrahamovi jako praotci už vždy zahrnut i pozdější národ o dvanácti kmenech. Kdo udržuje s Abrahamem a s jeho potomky přátelské vztahy nebo kdo je naváže a podporuje, stojí sám v Boží přízni; kdo s nimi smýšlí nepřátelsky, je sám stížen kletbou.

Tak se stal Jahvista velkým učitelem svého lidu a ukázal mu úkol, který má vůči všemu lidstvu být znaméním požehnání, aby ostatní národy, ano celé lidstvo se cítilo vtaženo do společenství s tímto národem a tak dosáhlo i víru v Jahveho, Boha tohoto lidu.

4.23 Další výklady; zbláštňivé vyvolení Izraele - zvláštní závazek Izraele

pozdější upravovatelé (předavatelé) dějin patriarchů nedospěli k tak universálnímu výkladu slibů patriarchům;

vztahovali je spíše na svůj vlastní lid. přesto však chápal i Elohista i Kněžský spis Abraháma jako příjemne slibu, ostatní patriarchy a vlastní lid za dědice tohoto slivu. Šlo jim však zejména o slib, který zaručuje vlastnímu národu existenci, totiž velký počet lidu a zajištěné území. Kněžský spis byl kromě toho zainteresován na Abrahamovi jakožto příjemci prvního kultovního řádu, totiž obřezání, jímž se Izrael odlišoval od všech pohanských národů.

Elohista nevyjadřoval ještě zvláštní poměr patriarchů k jejich Bohu - jako Jahvista - zvláštním teologickým pojmem; oba hovoří prostě o rozmluvě Boha s Abrahamem, s Izákem a Jakubem-Izraelem. Poprvé přenáší neznámý tradent (předavatel) v Gen 15 na vztahy mezi Abrahamem a Bohem představu "smlouvy" a odívá slib do líčení slavnostního přísahného rituálu (Gen 15,7-21). Tento obřad říká, že přísahající svůj slib určitě dodrží; jinak by chtěl být sám rozsekán jako ona zvířata v tomto obřadu. Ujednání smlouvy spočívá zde na jednostranné záruce ze strany Boha.

Kněžský spis spatřuje smlouvu nejen v Božím příslibu, nýbrž i v lidském úkonu, totiž v obřezání, požadovaném Bohem, a ve věrnosti řádu smlouvy. Obřezání je znakem smlouvy. připomíná Bohu jeho slib a nabízí člověka, který toto znamení nosí na svém těle, příp. národ, který zachovává zákon obřezání, ke splnění závazku věrnosti vůči Bohu smlouvy.

V Deut 7,12 je chápána smlouva Boha s patriarchy sice jen jako jednostranný slib, který Bůh "přísežně dal"; splnění slibu je však závislé na tom, že lid Izraele dodrží závazky, které převzal při novém uzavření smlouvy na Sinaji (srv. 4.3).

poslední redaktor pentateuchu se pokouší uvést v soulad značně se odlišující představy dřívějších tradentů. chápe v Gen zmíněné sliby a "smlouvy" spolu se smlouvou sinajskou jako jediný uzavřený řád spásy, který spojuje Izrael a jeho Boha v jedno společenství. Přitom bylo nejprve každému z obou partnerů ponecháno na vůli, zda přistoupí na tuto vázanosť, ale po uzavření smlouvy byli oba partneři vázáni vzájemnou věrností.

4.24 Zjevení Boha ve výkladech začátků Izraele, spása všech ve spásě jednoho

Z nábožensko-historického pohledu je nutno především konstatovat, že vlastně každý z preizraelských kmenů, které později splynuly s Izraelem, měl své náboženství, svého boha, i když si tato náboženství byla velmi podobná. Monoteisty asi patriarchové nebyli; i když uctívali jen jednoho Boha,

počítali přece jen s tím, že jiné kmeny a zejména obyvatelé kulturního území mají jiná božstva. S pokračujícím srůstáním tradice však přišli na to, že božstva jiných kmenů a svatyně, kde se pěstoval jim přijatelný kult, nejsou vůbec různá božstva, ale že mají všichni stejného Boha. Tak se stmelily tyto kmeny v jedno společenství víry.

Různí příjemci zjevení jsou nyní považováni za otce jedné víry a kdysi různá zaslíbení za obsahy téže víry.

Jejich obraz Boha je velmi prostý a antropomorfní: Bůh je nadzemský pán, který vyvolil své věrné, dal jim sliby stálé ochrany, trvalé životní jistoty a země, který však také smí očekávat bezpodmínečnou věrnost. Je přítomen všude, ale soustřeďuje přece své požehnání do jistých osob (praotců) a na určitá místa (svatyně). Uděluje však prostřednictvím vyvoleného společenství víry své požehnání i jiným kmenům tím, že je podněcuje, aby si získaly přátelským spojením s kmeny patriarchů podíl na požehnání, jež těmto kmenům bylo darováno.

Tuto víru sdílel jahvista s národem své doby, zároveň ji však - na podkladě zkušeností se zjevením, které jeho národ učinil za doby otců - teologicky prohloubil a shrnul ve slibu Abrahamovi v Gen 12,1-3. Tím položil základní kámen veškeré starozákonní i novozákonní teologii a formuloval plná spasení, který spojuje starý zákon s Novým; Bůh vyvolí jednoho, resp. jedno společenství, k němuž se budou muset přiznat všichni, kdo budou chtít mít podíl na spáse. ponechá však v neštěstí ty, kteří neuznají vyvolené za Bohem požehnané a nepřiznají se k nim.

Tuto základní myšlenku veškeré biblické teologie Izrael poznal a uznal jako podstatnou součást své víry, i když na ni ve svých dějinách často zapomínal a zatemňoval ji. Obraz Boha patriarchů zůstal základem, byl však i přístupný novým rysům.

4.3 Smlouva na Sinaji

Nové rysy do obrazu Boha praotců a jejich kmenů vnesly zkušenosti s Bohem, které udělaly izraelské kmeny při osvobození z egyptské poroby, na poušti a v dějinách zabrání země.

4.31 Osvobození z poroby jako zážitek Jahve, onoho "já jsem tu"

Mezi r.1400 a 1250 musely být (podle Gen a Ex, v nichž jsou tyto tradice shromážděny) části kmenů patriarchů zahrnány do jižního negebu a do území východní delty Nilu. Asi tam hledaly během doby sucha útočiště pro svá stáda a daly se najmout do služeb za přenechání pastvin. Později tyto služby pocitovaly jako útlak.

Egyptané asi nadmíru využívali takové známé skupiny nomádů a polonomádů jako Apiru a Habiru. S označením Habiru by mohl souviset název Hebrejů. Nazýváme proto skupiny zaváté do Egypta klidně Hebrejci.

Zjevení Boha Mojžíšovi.

Jeden příslušník těchto kmenů, Hebrejec s egyptským jménem Mojžíš, uprchl na území poloostrova Sinajského ke kmenu madianitů a tam se mu na "Boží hoře" zjevil Bůh. Ve zjevení se dal tento - jak se zdá Bůh Jahve uctíváný pouštními kmeny onoho území - poznat jako Bůh otců, uctíváný Hebrejci. Jméno "Jahve" které připomíná hebrejské sloveso hajah - "být zde", nalezlo zde výklad jako výraz "já jsem tu (pro vás)". Ze jména Jahve vyrozuměl Mojžíš, že tento Bůh chce být zachráncem jeho soukmenovců a dostal od tohoto Boha příkaz, aby vyvedl Izrael z poroby a přivedl jej do země zaslíbené otcům.

Záchrana z poroby.

Odchod z Egypta kolem r.1200

při mnoha těžkostech a za viditelné pomoci Jahvovy se (kolem r.1200) toto vysvobození podařilo. Neočekávané osvobození způsobilo, že zúčastněné skupiny Hebrejců prožívaly společně Jahve jako toho, "který je tu"; Jahve se přitom projevil skutečně jako Bůh otců.

Jak důležitou roli hrály události kolem osvobození z Egypta pro víru Izraele v budoucnost, ukazuje se mimo jiné i v tom, že tato událost byla líčena ve vyprávěních o egyptských ranách a o záchraně u Rákosového moře (Ex 14n) stále pestřejšími barvami.

V Kadeš-Barnea se připojili ke skupinám odcházejícím z Egypta - jak se zdá - další příbuzné skupiny. Počet dvanácti zúčastněných kmenů je však věcí pozdější systemizace.

Zjevení na Sinaji a "zákon smlouvy".

Na "Boží hoře" - nazývané tu Sinaj, tu zas Horeb - prožila pak o něco později Mojžíšova skupina nebo její část

zjevení Boha, při němž tato ještě dosti neuspořádaná skupina byla stmelena v pevné společenství, v jeden lid. Mojžíš dal z příkazu svého Boha svému lidu pevný sociální, právní a náboženský řád, přičemž už písemně zachytil na kameni základní zákon Izraele jako "zákon smlouvy". Obsahoval požadavek uznávat Jahve jako jediného Boha a pána, jen na něho orientovat kult a všechny příslušníky lidu milovat jako bratry a sestry.

Dnes je sporné, zda byl onen "zákon smlouvy" aspoň v nějaké původní formě, předcházející dnešnímu textu, Dekalog (z řec. déka - deset a logos - slovo, tedy "zákon 10 slov") z Ex 20,2-17 a Deut 5,6-21 nebo tzv. "kniha smlouvy" z Ex 21-23 nebo tzv. "kultický Dekalog" z Ex 34,10-26. Musíme si vsunutí těchto textů a ostatních zákonů (celý kultovní řád Kněžského spisu v Ex 25-Num 10) představit jako pozdější rozvinutí onoho základního "zákonu smlouvy", které se ve změněných podmínkách ukázalo jako nutné a bylo vždy provedeno příslušnou autoritou. Odpovídající "orgány smlouvy" se mohly odvolat na to, že správně vykládají vůli Mojžíšovu nebo i vůli Boha smlouvy.

Spojení v jeden národ.

po delším pobytu na poušti, kde vznikající národ Jahvův byl podroben tvrdým zkouškám víry, v nichž neobstál vždy nejlépe, kde však zažil i věrnost Jahve k nespolehlivému partneru smlouvy, došel tento národ Hebrejců, veden po smrti Mojžíšově Jozuem, do Kanaanu. Tam se spojil s různými jazykově, sociálně a nábožensky příbuznými potonky starých patriarchálních kmenů v jeden národ Izraele. Toto sjednocení pak bylo - podle Joz 24 - zpečetěno v Sichemu slavnostní smlouvou.

Sjednocení pod jedním Bohem.

Kmeny, jež zůstaly v zemi, převzaly tradici Jozuovy skupiny, která přišla z Egypta. Ta vyprávěla o záchraně z poroby a různých strastí, o zázračném vedení pouští a o zjevení Boha na Sinaji, o Jahvovi jako o "žárlivém Bohu", který vedle sebe nestrpí žádné jiné bohy. Od kmenů, které zůstaly v zemi, převzala pak skupina Jozuova tradice, které vyprávěly o Bohu otců a o jeho slibech.

po splnutí těchto kdysi oddělených tradic mohly i kmeny, které nikdy nebyly v Egyptě a na poušti, vyprávět o Jahvových velkých činech a o zjevení jeho vůle na Sinaji, jako by byly samy při tom. A i ty skupiny, které neznaly staré tradice otců nebo je dávno zapoměly, se mohly hlásit k "Bohu Abrahámovu, Izákovu a Jakubovu" a tohoto Boha postavit na roveň Jahve, protože očividně nyní splnil své sliby.

Tak tu bylo nyní společenství víry Izraele, které žilo ze

slibu Jahve: "Chci být váš Bůh a vy máte být mým národem."

Tato jednoznačná "formule smlouvy" je takto doložena teprve v Deut 26,17 v textu, který lze stěží zařadit před 7.stol.př. Kr. Vystihuje však jadrně víru, kterou vyznával Izrael od záboru země a od zrodu národa: Jahve je náš Bůh, my jsme jeho národ.

Památka Jahvových činů v kultu.

Hebrejci, kteří přišli pod Jozuovým vedením do země, přinesli jako svatý symbol Jahve archu úmluvy, v níž byla snad původní zpráva Mojžíšova ze Sinaje.

Archa zprvu neměla pevné stanoviště, byla vystavována na různých posvátných místech. V Silo, kde byla naposledy, se stala kořistí Filištanů (kolem r.1050).

U archy konali službu kněží z kmene Levi. Kult spočíval v obětech, které byly přinášeny o stanovených svátcích.

Asi již brzy po záboru země byla slavena slavnost nekvašených chlebů (později spojena se starou slavností pastevců - pojídání beránka-paschy), převzatá od místních obyvatel, a podzimní slavnost, později nazývaná "pod zelenou". Obě slavnosti byly spojeny s památkou na historické činy Boží, které byly potom oslavovány přiměřeným způsobem ve svatyni s archou.

Kromě těch míst, kde se nalézala archa, měl však každý kmen i svou kmenovou svatyni. Tam při různých rodinných slavnostech obětoval - jako už v době patriarchů - otec nebo muž kmenem k tomu ustanovený. Tento soukromý nebo krajový kult nebyl ani zakázán ani vyhrazen kmenu Levi.

4.32 Boží působení ve světle různých výkladech víry

Jednotliví bibličtí tradenti pohlížejí na události mezi odchodem z Egypta a zábohem země rozdílně.

Jahvista se více než o události na Sinaji zajímá o spasitelné činy Jahvovy při odchodu z Egypta, na poušti a při začínajícím záboru ve východním Jordánsku. pro něho je Jahve především zachráncem z poroby a Bohem, který řídí války Izraele a který si tím zasloužil lásku a vděčnost Izraele. přesto se i u něho mluví o jednom Božím zákonu. Tento zákon však jenom upravuje podstatné kultovní otázky; zákaz uctívání cizích božstev a řád slavností. Jahve je "Bohem žárlivým", který vedle sebe nestrpí žádná cizí božstva (Ex 34).

Teprve Eloniáta má důkladný popis příběhů na Sinaji. Líčí je jako uzavření smlouvy, aniž by používal výrazu "smlouva". podává i zprávu o prvním porušení smlouvy už bezprostředně po jejím uzavření (Ex 19,24; 32).

Teprve deuteronomistická tradice používá výslovně pojmu "smlouva" a bere ji jako závazek Izraele plnit vůli Jahve, jak zapsáno v Dekalogu.

Kněžský spis překládá na sinaj celý složitý kultovní řád, jak platil pro plně vyvinutou bohoslužbu v chrámě a chápe jej jako dar omilostnění ze strany Jahve, který dává Izraeli možnost usmíření, jestliže si pro hřích zasloužil hněv Boha smlouvy.

poslední redaktor pentateuchu se pokusil uvést v soulad různé pohledy na příběhy mezi odchodem z Egypta a zábořem země a dal tak po exilu svému lidu řád pravé služby Jahve, který byl platný až do Krista a který se nazýval "tora", zákon Mojžíšův.

4.33 Vyznání víry ve spásu Izraele

přes různé zorné úhly, pod nimiž jednotliví tradenti vidí vysvobození z egyptské poroby, příběhy na Sinaji-Horebu a zábor země, se shodují v podstatných bodech;

- Pro všechny je záchrana z Egypta a z Rákosového moře velkým spasitelným skutkem Jahve, v němž se osvědčil jako "já jsem tu" (pro Izrael).

- Kromě něho není jiného Boha, on jediný má nárok na kult.

- Izrael je tu zavázán věrností a poslušností a plněním jeho vůle. Zákon však není břemenem, nýbrž uplatňováním lásky a výrazem víry. Stane-li se Izrael Bohu nevěrným a poruší-li smlouvu, pozbývá nároku na velký Jahvův dar, na svou zem.

Deuteronomium má tři velmi výstižná vyjádření víry, vytvořené pod dojmem odchodu z Egypta a pod dojmem událostí na Sinaji. Tyto formulace víry rozvíjejí, prohlubují a nově formulují vyznání víry zděděné po otcích:

"Můj otec byl Aramejec bloudící bez domova, sestoupil do Egypta a s hrstkou lidí tam pobýval ja ko host. Tam se stal velikým, zdatným a početným národem. Ale Egypťané s námi zle nakládali, trýznili nás a tvrdě nás zotročovali. Tu jsme úpěnlivě volali k Hospodinu, Bohu našich otců, a Hospodin nás vyslyšel, smlédl na naše pokoření, lopotu a útlak. Hospodin nás vyvedl z Egypta mocnou rukou a vztaženou paží, za veliké hrůzy, se znameními a zázraky, a přivedl nás na toto místo a dal nám tuto zemi, zemi oplývající mlékem a medem," (Deut 26, 5-9)

"Hospodin, náš Bůh, s námi uzavřel smlouvu na Chorébu. Tuto smlouvu neuzavřel Hospodin s našimi otci, ale právě s námi všemi, kteří jsme tu dnes naživu... Řekl: "já jsem Hospodin, tvůj Bůh; já jsem tě vyvedl z egyptské země, z domu otroctví. Nebudeš mít jiného boha mimo mne." (Následuje Dekalog) (Deut 5,2-21)

"Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh, jediný Hospodin. Budeš milovat Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem a celou svou duší a celou svou silou." (Deut 6,4n)

- tato víra však vyžaduje i činy, které nespočívají pouze v kultovním uctívání, ale též v lásce ke všem, kteří jsou spojeni v národ Boží.

Větu: "Miluj svého bližního jako sebe samého" razil sice až Kněžský spis v Lev 19,18, ale tento výrok je jen shrnutím toho, co zaznamenávají příkázání o bližních v Dekalogu, téměř celá "kniha smlouvy" (Ex 21-23) a velké odstavce v Lev a Deut konkrétněji.

Myšlenka o záchraně Izraele z Egypta a o udělení vlastní země Izraeli ukázala, že Jahve v ž d y zachrání, především z hříchu, a že země je jen obrazem pro spasení (hebr. šalom - pokoj, vyrovnaný vztah k Bohu, k bližnímu a okolnímu tvorstvu). Zejména chápání smlouvy jako nezaslouženého Božího daru a jako záruky pro člověka, který upřímně usiluje o lásku k Bohu a k bližnímu, obohatilo poselství proroků a připravilo víře Izraele cestu k novému zákonu.

4.4 Smlouva s Davidem

S počátkem doby královské v Izraeli se přibližuje písemná tradice historickým událostem tak těsně, že můžeme téměř bezprostředně sledovat na biblickém textu odvíjení historie.

4.4.1 Království jako naděje a ohrožení

Po r.1200 až asi do 1020 je doba soudců

I když se zabráním země stal Izrael společenstvím víry a jedním národem, nedospěl ještě dlouho k politické jednotě. Nejprve se pokoušel každý kmen sám nebo ve spolku s několika málo sousedními kmeny se ubránit před zde již usedlými Kanaanci a před současně se zde usazujícími Filišťany (na jižním břehu Středozemního moře) a zabezpečit získané území vlastnictvím.

Brzy však bylo jasno, že to nejde bez silného politického a vojenského vedení. Kmeny sice mohly pod vedením jednotlivých mužů, proniknutých duchem svatým, - "soudců" - čas od času odvrátit útoky nepřátel, ale vojensky lépe organizovaní Filišťané měli nad oddíly kmenů značnou převahu. tak se ozvaly hlasy po králi.

Letitý prorok Samuel vystupující jako poslední "soudce" se vzpíral zprvu žádosti svého lidu, aby ustoupil králi (1 Sam 8), ale potom sám pomáhal najít pravého muže za krále. přitom však předvídal i nebezpečí: král mohl postavit svou vůli

nad vůli Jahvovu a zaměnit zájmy lidu za své vlastní mocenské choutky.

první pokus o vytvoření monarchie také žalostně zklamal. Saul, první král národa, prohrál po několika počátečních úspěšných bitvách i život v boji proti Filištanům (kolem 1200). Jeho syn Išbaal se projevil jako zcela neschopný panovník.

4.42 Královské město Jeruzalém jako centrum moci a kultu

(Král David: asi 1010-970)

V Davidovi byl nalezen král, který dal Izraeli asi na 8 desetiletí jednotu a zajistil na staletí nesporné vlastnictví země. David (1010-970) a jeho syn Šalamoun (970-930) se postarali o pořádek uvnitř země, dali národu společnou správu, dopomohli právu k všeobecnému uznání, dali Izraeli navenek bezpečí dobře vyvičenou armádou a dokonce začlenili i mnoho sousedních národů až hluboko do arabské pouště na východě a až k Eufratu na severu do systému vazalských států.

Jejich nejtrvalejším dílem pro dějiny izraelského náboženství bylo zřízení ústřední svatyně v Jeruzalémě (který do- byl právě teprve David). Svatyně byla zřízena na pahorku Sion, kam David převezl archu a kde Šalamoun postavil chrám. Svatyně na Sionu se stala nyní místem nejen pro provádění Jahvova kultu, ale i pro rozvinutí tradic dějin spásy. Královský dvůr - prostorově úzce spojen s chrámem - se kromě toho stal střediskem izraelské vzdělanosti.

V době Davidově a Šalamounově vznikla první velká literární díla Izraele; "Kniha zachránců", která velebila činy soudců, dílo o přenesení archy na Sion, dílo o vzestupu a době vlády Davidovy, první sbírky mudrosloví a písní pro chrámový kult. Na dvoře Šalamounově se dostalo vzdělání vel- kému dějepisci, který krátce po Šalamounově smrti vytvořil jahvistické historické dílo.

4.43 Království Davidovo: příslib mesiášské spásy

Ústy proroka Natana obdržel David nový slib od Boha, tzv. proroctví Natanovo, které je v poněkud přepracované podobě obsaženo v 2 Sam 7,8-16:

"Tak mluví Jahve zástupů: Vzal jsem tě z pastvy ovcí, abys byl knížetem mého lidu. Byl jsem s tebou všude, kamkoli ses vypravil, a zahubil jsem před tvou tváří všechny tvé nepřátele. Zjednám ti veliké jméno, rovné jménu největších (mu- žů) na zemi. A určím místo svému lidu Izraeli a zasadím ho

tam, na něm bude bydlet a nebudou se už děsit, a ničemové ho už nebudou utiskovat jako kdysi, ode dne, kdy jsem svému lidu Izraeli ustanovil soudce. Zjednám mu pokoj ode všech jeho nepřátel. A Jahve ti oznamuje, že tobě Jahve vystaví dům. Až se naplní tvoje dny a ty se uložíš k svým otcům, dám po to bě nastoupit tvému potomku, který vyjde z tvého těla, a potvrdím jeho království. On vystaví mému jménu dům a na věky potvrdím trůn jeho království. Budu mu otcem a on mi bude synem. Zhřeší-li, potrestám ho lidskými pruty a lidskými ranami. Ale svou lásku mu neodejmu, jako jsem jí odňal Saulovi, který byl před tebou, nýbrž tvůj dům a tvé království potrvají přede mnou navždy a tvůj trůn bude vždycky stát pevně."

Tento slib byl opakován po každém nástupu Davidova potomka na trůn. To podnítilo mesiášskou naději na příchod budoucího krále - spasitele, který jako představitel Jahvův přinese a zajistí definitivně a na věky spásu svému lidu. Odezvě této myšlenky nacházíme v tzv. mesiášských proroctvích (např. Iz 7,10-16, Mich 5,1-5).

Tento zvláštní vztah Jahve k Davidovi a jeho dynastii byl později rovněž nazýván "smlouvou" a "příisahou", kterou dal Jahve Davidovi (srv. 2 Par 21,7).

Úzké spojení trůnu Davidova s trůnem Jahvovým na Sionu bylo podnětem k "sionské teologii". pro ni je Sion sídlem trůnu Jahvova, který je králem Izraele a celého světa, proto je Sion též středem světa, kde se všechny národy setkávají s Jahvem a mohou zde poznávat jeho spásnou moc, vůli spasit všechny a jeho velebnost. To byly myšlenky, které bylo možno dále zduchovnit a přenést na eschatologický Sion, na "Boží město", znamenající dovršení všeho.

4.5 P o r u š e n í s m l o u v y

4.5.1 Náboženský rozklad a politický zánik 931 - smrt Šalamouna a rozdělení říše
po Šalamounově smrti se Davidova velká říše rozpadla, protože se severní kmeny zřekly Šalamounova syna Roboama (asi 930-917) a založily za vlády krále Jeroboama I. (930-911) vlastní stát se dvěma svatyněmi v Betelu a Danu. Říše se nazývala Izrael, my ji nazýváme též Severní říše. Davidově dynastii zachovaly věrnost jen kmeny Juda a Benjamin. Nazývaly svou říši Judeou, označovanou též jako Jižní říše.

severní říše

1. Zřízení dvou severních svatyní vedlo k náboženskému rozkolu, i když obrazy býků tam postavené platily zprvu jako symboly Jahve.

Kmenový egoismus zabraňoval politické konzolidaci severní říše. Ani Jeroboamovi I. ani pozdějším králům se nepovedlo založit trvalou dynastii. Králové se střídali velmi rychle vlivem dvorských intrik, vraždami a revoltami důstojníků. Neustálé války s Aramejci a později s Asyřany brzdily hospodářský rozvoj.

Slabost ústřední moci podporovala v Severní říši sociální protiklady a především vedla k pronikání pohanských kultů, které vytvářely s izraelským kultem Jahve zvláštní smíšené kultury. Jahve byl zaměňován za Baala, kanaánského boha plodnosti.

Toto směšování náboženství nazýváme synkretismem (z řec. syn = dohromady a la-t. cresco = růsti). K nejděpornějším výstřelkům patřila kultovní prostituce ve svatyních a obětování dětí Molochovi (příjmení Baalovo, které znamená "král").

R.722 se říše Izrael stala obětí ve lkomocenských choutek asyrských. Izrael se stal asyrskou provincií a jeho obyvatelstvo bylo deportováno do severní Mezopotámie, kde severní kmeny beze stopy zanikly.

V 2 Král 17,7-18 uzavírá takto deuteronomista dějiny Severní říše:

"Izraelovi synové se prohřešili na svém Bohu, Jahvovi, který je vyvedl z Egyptské země, z moci egyptského krále faraona, a ctili cizí bohy. Chodili podle ustanovení pohanů, které Jahve vypudil před Izraelovými syny a podle ustanovení izraelských králů, kteří je zavedli. .. Jahve varoval Izraele i Judu po všech svých prorocích, po kterém věštci, říká: Odvrátte se od svých zlých cest, zachovávejte všechny mé příkazy a má ustanovení podle zákona, který jsem dal vašim otcům a který jsem vám vzkazoval po svých služebnících prorocích. Ale neslyšeli a dokázali, že jsou právě tak umínění jako jejich otcové, kteří nevěřili svému Bohu, Jahvovi. Odhodili jeho ustanovení a jeho smlouvu, kterou sjednal s jejich otci, i jeho nařízení, která jim vštěpával, chodili za nicotou, sami se stali nicotnými, když ohodili za národy, které byly v okolí, ač jim Jahve zakázal jednat jako oni. .. I rozlítil se Jahve velikým hněvem na Izraele, zapudil je od své tváře a nezbyl, leč jen kmen juda."

2. Jižní říše

Judská říše a dynastie Davidova přežily zánik Izraele o jeden a půl století. Za krále Manase (693-639) byla i v Judei porušena víra v Jahve vlivem cizích náboženství. Synkretismus pronikl širokým proudem a zaplavil dokonce chrám Jeruzalémský.

Deuteronomista vyčítá tomuto králi, že krvavě pronásledoval víru v Jahve a její nejhrošlivější zastánce - proroky, že postavil cizím božstvům v chrámě sochy a vlastního syna obětoval Molochovi (2 Král 21,1-16).

Zbožný král Josiáš (638-609) prosadil ještě jednou kulturní reformu. Při tom byla nalezena a slavnostně přečtena "kniha smlouvy s Jahvem" (patrně identická s hlavním dílem našeho Deuteronomia), ztracená za krále Manassa. Po jeho smrti reforma zanikla a říše se zhroutila r. 586 ve víru velkomocenských bojů mezi Babyloní a Egyptem. Jeruzalém s chrámem byl úplně zničen, davidova dynastie vymřela a vrchní vrstva národa byla odvedena do Babylonie do zajetí.

4.52 Výzva proroků k pokání

Synkretismu, mravním i sociálním zlořádům se snažili zabránit zejména proroci, muži prodchnutí zcela duchem Jahvovým.

V Izraeli působil v 9. stol. Eliáš a Elizeus, o nichž vyprávějí pouze legendy v 1 Král 17-21, 2 Král 1-2 a 4-8. Krátce před zánikem Severní říše vystupoval ve státní svatyni v Betelu prorok Amos, pocházející z Judeje, a v hlavním městě Samaří prorok Oseáš. Amos se obrací ostrými slovy proti zpovrchnění kultu a proti vykořisťování sociálně slabých. Oseáš razí obraz o manželství pro vztah mezi Jahvem a národem. Pro něho je Jahve manžel, který se snaží i nevěrnou ženu získat svou láskou zpět. Oba ohlašují králům a lidu Boží soud.

V Judei působí kolem r. 720 proroci Izaiáš a Micheáš. I oni se obracejí proti vykořisťování slabých a zpovrchnění kultu, ale i proti politicko-vojenskému velikášství králů a proti zákeřné spojenecké politice, s níž se lavíruje mezi velkoříší asyrskou a egyptskou a zapomíná se, že věrnost Jahvovi je jedinou zárukou trvání národa.

Během dlouhé vlády Manassovy jsou proroci odsouzeni k mlčení. Teprve za Josiáše zazní opět jejich poselství. Přitom se stávají Habakuk a Náhúm mluvčími hnutí, které doufá v obnovení velké davidovské říše po zániku říše asyrské, a proto ohlašují z Assuru a jeho hlavnímu městu Ninive zánik.

Proroci Sofoniáš a mladý Jeremiáš nebyli tak optimističtí. Vidí, že i v Judei byla porušena Boží smlouva a že proto nastane Boží soud. I k reformě Josiášově mají, - jak se zdá - skeptický postoj. Oba měli pravdu. Jeremiáš byl během obléhání Jeruzaléma Nabukadnesar r. 586 držen jako vězeň v královském paláci, protože mluvil o soudu Jahvovu proti lidu narušujícímu smlouvu a otevřeně radil vzdát se nepříteli. Teprve od Babylonianů byl osvobozen, byl však už po několika měsících přinucen Izraelity, kteří se stěhovali do Egypta, jít tam s nimi spolu se svým mladším učedníkem a tajemníkem Baruchem. Po katastrofě hlásal odpuštění Jahvovo a slib nové smlouvy.

4.53 Náboženská obnova v době exilu

ve velkých národních katastrofách z r. 722 a 609 až 586

se Jahve projevil vůči svému lidu jako partner, který neúprosně trestá porušení smlouvy a nevěrnost. Během babylonského zajetí však došel jak odvečený tak i v Izraeli zůstavší "zbytek Izraele" k poznání, že kdysi posmívání a pronásledování proroci mluvili, když oznamovali Boží soud, skutečně jménem Jahvevým.

Pojem "zbytek"(Izraele) hraje u proroků důležitou úlohu v dějinách spásy. Chce naznačit, že Bůh ani ve všech katastrofách neustupuje od svých slibů spásy, nýbrž jedné části národa zachovává věrnost a zachraňuje ji a tímto "zbytkem" přivodí budoucí spásu.

Toto poznání přišlo pozdě, ale nikoli příliš pozdě. porobený národ si vzpoměl i na ta slova proroků, která zvěstovala obrácení a opětné omilostnění slíbené Bohem. Židé (tak se nyní nazývali dědici starého Izraele o 12 kmenech), a to židé ve vyhnanství i ti, kteří zůstali doma, začali přemýšlet nad svým osudem a tím mezi nimi začal překvapující proces ozdravení.

Po počátečních projevech zoufalství (srv. Ž 74) a divoké nenávisti proti nepřátelům, na něž se neštěstí svádělo (srv. Ž 137 a proroctví Abdiášovo) se brzy hlásily ke slovu ve staré vlasti uvážlivější hlasy, v nichž se projevuje lítost nad vlastním selháním a naděje na nový, od Jahve očekávaný začátek. To je možno vidět především v knize nářků a zvláště v Deuteronomistově historickém díle, ale i v novém přepřelování poselství Jeremiášova. Z těchto literárních výtvorů těch, co zůstali doma, vycítujeme zřetelně zvuk i tendence kázání levitských kruhů, které se jako učitelé cítili zodpovědnými za svůj národ.

V Babylonii vystoupil mezi přesídlenci r. 597 syn kněze a ~~pro~~ prorok Ezechiel. Byl Bohem nejdříve povolán k tomu, aby připravil své souverce, které postihl stejný osud a kteří očekávali brzký návrat do vlasti, na dovršení soudu nad Judeou, která porušila smlouvu. proto mluví o zničení Jeruzaléma, které má brzy nastat. Když pak ke katastrofě došlo a noví odvečení souverci se spojili s předešlými, když z toho vypuklo všeobecné zoufalství, stává se Ezechiel neumdlévajícím utěšovatelem svého lidu. Kolem něho se seskupí kněží a zbožní věřící a začínají opět důvěřovat v pomoc Jahve. Z tohoto okruhu patrně pochází sbírka písní, která se později stane částí knihy žalmů, a kněžský spis, který představuje program pro obnovený kult po uvedení do vlasti, které je od Jahve očekáváno.

Než ovšem došlo k tomuto návratu, ztroskotalo ještě mnoho proroků, jejichž mučednická smrt byla pak uznána jako smírná oběť za hříchy lidu a přispěla k proniknutí nové myšlenky spásy, jak ji nacházíme u neznámého spisovatele, kterého nazýváme Deuterioizaiáš (srv. 3.24). Ten viděl, že s ohrožením Novobabylonské říše ze strany peršana Kýra přichází den "nového exodu", nového vyvedení z poroby, a připravoval své soukmenovce na tento den. Vyvolal tím samozřejmě pronásledování Babyloňany. Iz 52,13-53 naznačuje patrně jako mučednický osud. Jeho učedníci

a pozdější tradice braly tento text v širší spásně-dějinné souvislosti; ten mučedník - prorok se stal typem, předobrazem pro všechny zbožné, zápasící o věrnost Jahvovi, a pro tu část národa, která pro věrnost k Jahvovi a smlouvě s ním trpí pronásledování. Osud těchto všech usmíruje zastupitelsky vinu celého Izraele. Nový zákon nám ovšem říká, že zastupitelské utrpení zbožných muselo být předstiženo utrpením a smrtí toho, jehož byli všichni Boží mužů staré smlouvy jen náznakem.

4.6 Smlouva s kmenem Levi

V r. 539 dobyl Kýros bez boje Babylon a začlenil říši babylonskou do perské velkoříše. Učinil opatření, která umožňovala odvráceným národům návrat do jejich starých sídlišť.

Mezi Židy nebylo pro návrat příliš velké nadšení, protože většina z nich už v Babylonii zakotvila. Byla to zásluha kněží **k** kmene Levi, že se postupně našly větší skupiny těch, kteří byli ochotni vrátit se do vlasti.

4.61 Návrat a nový začátek

515 - posvěcení chrámu

Kolem r.535 se vrátila do vlasti skupina pod vedením velekněze Jošuy zorobábela z rodu Davidova. Na naléhání proroka Aggea a Zachariáše vystavěli tito navrátilci kolem r. 520 chrám a obnovili kult.

Zdá se, že mezi navrátilci vyvstala naděje na nového krále z rodu Davidova, ale opět rychle pohasla.

Teprve o 100 let později vzrostl proud navrátilců. Mezitím se však i Židé v Babylonii organizovali v obcích a školách, které byly v živém styku s Jeruzalémem. S pomocí perské říšské správy se podařilo knězi Ezdráši a správnímu úředníkovi Nehemiášovi důkladné obnovení židovské obce a konzolidace poměrů v Judei.

pravděpodobně došlo za Ezdráše i k velké redakční úpravě pentateuchu, která vtiskla svůj ráz poexilovému židovstvu.

4.62. Obnova zbožnosti podle zákona; uchování víry, nebezpečí ustrnutí

protože perská říšská správa poskytovala velkoryse autonomii náboženským sdružením, ale ostře dohlížela na národní hnutí, vedl tento stav nutně k tomu, že vedení židovské-

ho společenství víry zůstávalo zcela v rukou kněží a že se velekněz v Jeruzalémě stal i peršany uznávaným představitelem židovstva, protože kněží spatřovali předpoklad k zachování svébytnosti národa v absolutní věrnosti k zákonu Mojžíšovu, došlo ke kulturnímu a sociálnímu oddělení od ostatních národů, které se - jakkoli bylo nutné pro zachování čistoty víry v Jahve - v následujícím vývoji ukázalo jako osudné. Nadvláda kněží, která rovněž tkvěla ve zvláštním uzavření smlouvy Boha s jedním z jejich praotců (srv. Mal 2,4n; Sir 45,15.24n), vedla k tomu, že se stali jedinými učiteli národa. ve zdůrazňování věrnosti k zákonu, které hlásali kněžští učitelé, bylo nebezpečí, že se pravá zbožnost zadusí a že charisma prorocství bude zatlačeno do pozadí. Tak byla připravena cesta zákonictví a farizeismu židovstva doby Ježíšovy.

4.63 povstání pro víru otců - náboženský a politický rozpad

Ještě jednou proniklo charisma a to právě v nižších kněžských rodinách - u Makkabejců. ti vybojovali jako kdysi soudci v době záboru země svému lidu v bojích s helenistickými Syřany, kteří obsadili jejich zem a pokoušeli se utiskovat náboženství Izraele, svobodu a přinesli záchranu víře otců. Když však následovníci Makkabejců, tzv. Hasmoneovci, sahalí po hodnosti velekněžské, která jim nepříslušela, a dokonce si přisvojili královský titul (až do r.63, kdy Pompeius začlenil říši Hasmoneovců do říše římské), došlo k vytváření skupin a stran, které ohrožovaly politickou a náboženskou jednotu. Tento vývoj dosáhl vrcholu v době římské nadvlády v národnostních a mesiášských hnutích.

4.7 Úkoly

1. pokuste se vyjádřit, v čem spočívá zvláštní teologický výklad Jahvistův při výkladu tradice patriarchů.

2. Které tradice a zkušenosti víry převzaly v době záboru země kmeny, které se udržely v zemi, od přistěhovalců a co převzali přistěhovalci od těchto kmenů?

3. Ujasněte si:

a) Na co je různě kladen důraz při výkladu doby od východu z Egypta do záboru země v různých tradovaných vyprávěních pentateuchu?

b) v čem spolu tyto různorodé výklady souhlasí?

4. v kterém příběhu ze života Davidova je možno spatřovat rozhodný počáteční bod mesiášských nadějí Izraele?

5. která myšlenka důležitá pro pojetí spásy vznikla v době babylonského zajetí a v souvislosti s ním? v kterých teologických představách novozákonního učení o vykoupení a pozdějšího rozvoje víry je tato myšlenka znovu uchopena a rozvinuta?

5. S T A R Á S M L O U V A J A K O D Ě J I N Y S P Á S Y

Na obrysech jen zhruba načrtnutých dějin tradice a víry Izraele se lze naučit chápat, co to je zjevení. Zjevení platilo teprve zcela ke konci doby staré smlouvy za sbírku nauk a přikázání fixovaných do knižní podoby. Až do té doby se odehrávalo v životním procesu společenství víry Izraele. Dělo se ve zkušenosti, k níž došel Izrael se svým Bohem, s nímž vedl neustálý dialog. Teprve postupně bylo zachyceno v knihách.

Společenství víry Izraele bylo vyvoláno v život a uchováváno tím, že Bůh sesílal své slovo na jednotlivé vyvolené muže (patriarchové, Mojžíš, proroci, králové, kněží) a že tito vyvolení jeho slovo předávali dále jako svědectví. toto svědectví nacházel Izrael potvrzené ve svých dějinách - jak v dobách vzestupu, tak v dobách soudu. v těžkých pokušeních se ve svém "zbytku", který vždy zůstal věrný smlouvě, probojoval nevírou, pověrou, omyly a hříchem ke své víře i v dobách a situacích, v nichž by každý jiný národ ztratil svou víru i existenci. svou vírou, svým životem a kultem odpovídal Izrael na Jahvovo slovo. poznal, že Bůh stojí navzdory hříchu a nevěrnosti svého lidu při svých slibech a že právě toto společenství víry Izraele vyvolil

jako společenství hříšníků a těch, co stále selhávají, k požehnání pro ostatní národy.

K plnému pochopení tohoto úkolu, tohoto smyslu svého vyvolení, dospěl teprve "zbytek Izraele", který prožil nový a neslýchaný skutek spásy svého Boha v Ježíši Kristu a který toto vše dosvědčil v Novém zákoně. Nyní se teprve naplňuje to, v co doufal prorok Zachariáš: "v oněch dnech se chopí deset mužů ze všech národů a jazyků cípu roucha jednoho Judejce a řeknou: půjdeme s vámi. Slyšeli jsme, že je s vámi Bůh." (Zach 8,23)

Kdo přijme svědectví Ježíšových učedníků, pocházejících ze židovství, o kříži a zmrtvýchvstání Ježíšově, ten se zařazuje do dějin spásy, do společenství víry, která vede od Abraháma, přes Mojžíše, proroky, poexilové židovství, Jana Křtitele, Josefa a Marii k Ježíši a k církvi. Jen skrze Ježíše víme, že Bůh Abrahámov, Izákov a Jakubův, Jahve Mojžíšův, Bůh proroků a Bůh "zákona" je i naším Otcem, protože je Otcem Ježíše Krista.

tento sešit napsal prof. Dr. Josef Scharbert, München

příloha 1

S t a r o z á k o n n í k á n o n

židovský

katolický a vých.
církví (též židů
v diaspoře)

evangelický

Tora

Gen Num
Ex Deut
Lev

proroci

Joz
Soud
1 a 2 Sam^x
1 a 2 Král^x
Iz
Jer
Ez
Oz
Joel
Am
Abd
Jon
Mich
Nah
Hab
Sof
Ag
Zach
Mal

spisy

Ž
Job
Přísl
Rut
Pís
Kaz
Pláč
Ester
Dan
Ezd
Neh
1 a 2 par^x

X - původně jedna
též kniha též 12
tzv. "malých"
proroků pův. v
jedné knize

Historické knihy

Gen
Ex
Lev
Num
Deut
Joz
Soud
Rut
1 a 2 Sam
1 a 2 Král
1 a 2 Par
Ezd
Neh
Tob
Judit
Ester
1 a 2 Mak

Knihy poučné

Job
Ž
Moudr
Přísl
Kaz
Pís
Sir

prorocké knihy

Iz
Jer
Pláč
Bar
Ez
Dan
Oz
Joel
Am
Abd
Jon
Mich
Hab
Nah
Sof
Ag
Zach
Mal

Knihy historické

Gen 1 a 2 Sam
Ex 1 a 2 Král
Lev 1 a 2 par
Num Ezd
Deut Neh
Joz Ester
Soud
Rut

poučné knihy

Job
Ž
Přísl
Kaz
Pís

prorocké knihy

Iz
Jer
Pláč
Ez
Dan
12 "malých" proroků

Apokryfy

Judit
Moudr
Tob
Sir
Bar
1 a 2 Mak
části Est a Dan

(Pojem "Apokryfy"
se zde kryje s
pojmem "deutero-
kánonické knihy"
u katolíků)

příloha 2

Úkoly k opakování

snažte se nejdříve vypracovat tyto úkoly bez pomoci textu sešitu. Text použijte jen pro zkontrolování správnosti odpovědí.

Úloha 1

zaraďte následující knihy SZ správně podle příslušnosti k jednotlivým "spisům": 1 a 2 Par, Deut, Ezd, Ex, Gen, Joz, 1 a 2 Král, Lev, Neh, Num, Soud, 1 a 2 Sam.

Pentateuch:

deuteronomistovo hist. dílo;

kronikářské hist. dílo;

Úloha 2

Ujasněte si ještě jednou 4 prameny Pentateuchu a jejich charakteristické rysy a pak vyplňte tuto tabulku;

Jméno a zkrat- ka pramene	I	doba vzniku	I	obsah	I	zvláštnosti řeči	I	zvláštní zá- měr autora
------------------------------	---	-------------	---	-------	---	---------------------	---	----------------------------

1. : : : :

: : : :

2. : : : :

: : : :

3. : : : :

: : : :

4. : : : :

: : : :

Úloha 3

zakřížkujte, ke kterým druhům patří uvedené žalmy;

Ž	kaňičí píseň	děkovná píseň	hymnus	nářek	poučení o dějinách	mesiášský žalm	prosba o pomstu
---	-----------------	------------------	--------	-------	-----------------------	-------------------	--------------------

13

32

67

83

110

112

124

Úloha 4

překládáme vám určitý počet historických událostí z dějin Izraele a dále jméno osob, které jsou v písmě nebo v profánní historii spojeny s těmito událostmi. Zanešte do tabulky na následující straně správně jednotlivé události a příslušná jména. Získáte tím heslovitý přehled dějin Izraele.

Události:

začátky království	utvrzení a rozkvět království
pobyt kmenů patriarchů v Egyptě	výnos o svobodě
povstání proti helenistickým Syřanům	velká redakce pentateuchu
babylonské zajetí	zabrání země
stavba chrámu	Palestina pod římskou nad- vládou
útlak v Egyptě	ustavení království
slavnost smlouvy v Sichemu	pokus o reformu před exilem
pronikání semitských kmenů do Palestiny	vytvoření pol. a náb. stran
zabrání Babylonie peršany	obnova zbožnosti podle zák.
posvěcení znovupostaveného chrámu	záchrana v Rákosovém moři
dobytí Severní říše Asyřany	zjevení na Sinaji
dobytí jižní říše Babyloňany	synkretismus
dobytí Palestiny Alexandrem Velikým	
první velká literatura	

Jména:

David	Jeremiáš	Mojžíš
Deuteroizaiáš	Izaiáš	Natan
Eliáš	Josiáš	Nehemiáš
Esdráš	Jozue	Pompeius
Ezechiel	Kyros	Zachariáš
Aggeus	Makkabejci	Šalomoun
Hasmoneovci	Manasse	Samuel
Jahvist	Micheáš	Saul

Události	Jména
kolem 1500	:-
-----	-----
mezi 1400 a 1250	: :
-----	-----
	: :
kolem 1200	:
-----	-----
po 1200 asi do 1010	: :
-----	-----
asi 1010 do 930	: :
-----	-----
	: :
930 - 578 586	:
-----	-----
	: :
586 - 538	:
-----	-----
	: :
538 - 332	:
-----	-----
	: :
332 - 63	:
-----	-----

pozn.: dobytí palestiny Alexandrem vel. r. 332
palestina pod vládou syřanů: 197 - 142
posvěcení chrámu po exilu - 515